

BENĞİ

Dünya Yörük-Türkmen Araştırmaları Dergisi

BENĞİ World Journal of Yörük-Türkmen Studies

ISSN: 2717-6584

Truman Doktrini ve Marshall Planı'nın Türk Askerî Havacılığı Boyutuyla Değerlendirilmesi

The Evaluation Of The Truman Doctrine And The Marshall Plan With The Dimension Of Turkish Military Aviation

DOI: 10.58646/bengi.1201955

*Erdal Korkmaz**

Özet

Türkiye, İkinci Dünya Harbi'ne girmemiş, ancak savaşın getirdiği olumsuz etkilerle karşı karşıya kalmıştır. Özellikle ülkenin her an harbe girme ihtimali Mihver ve Müttefik Devletlere karşı dengeli bir politika yürütmesine etki etmiştir. Türkiye'nin savaş sırasında izlediği aktif tarafsızlık politikası, savaştan sonra uluslararası alanda yalnız kalmasına yol açmıştır. Türkiye bu yalnızlık döneminde SSCB'nin Boğazlarda üs ve Doğu Anadolu'da toprak talepleri ile karşı karşıya kalmıştır. Bu ortamda Türkiye, SSCB'nin istekleri karşısında İngiltere ve ABD'nin desteğini sağlamaya çalışmıştır. Ancak Türkiye, savaş sırasında askeri ve ekonomik olarak çok yıpranan İngiltere'den aradığı desteği görememiştir. Bunun üzerine Türkiye, ABD'den yardım sağlamak için girişimlerde bulunmuştur.

Türkiye'nin siyasal yalnızlık içerisinde bulunduğu bir dönemde ABD, komünizmin yayılmasının önüne geçmek ve SSCB'yi çevrelemek maksadı ile önce Truman Doktrini, ardından da Marshall Planı'nı devreye sokarak Türkiye'nin de içerisinde yer aldığı bazı ülkelere askeri ve ekonomik yardım yapmayı öngörmüştür. Türkiye ile ABD'nin siyasi, askeri ve ekonomik çıkarları dâhilinde yapılan yardımlar, Türk Kara, Hava ve Deniz Kuvvetlerinin

* **Sorumlu Yazar/Corresponding author:** Dr., Hava Kuvvetleri Komutanlığı, erdalkorkmazz.01@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3260-9403.

Atf/Citation: Korkmaz, E. (2023). Truman Doktrini ve Marshall Planı'nın Türk Askerî Havacılığı Boyutuyla Değerlendirilmesi. *BENĞİ Dünya Yörük-Türkmen Araştırmaları Dergisi*. 2023 (1), 1-34.

modernize edilmesi için kullanılmıştır. Özellikle havacılık ekseninde değerlendirildiğinde yardım programı; Türk Hava Kuvvetlerinin yeni uçak, silah ve sistemler ile donatılmasına zemin hazırlamıştır. Ayrıca ABD tarafından Türkiye'ye uçaklar yanında radar sistemleri, ikmal ve lojistik entegrasyon sistemleri gibi farklı ve nitelikli araç-gereç hibe edilmiştir. İlave etmek gerekirken yardım programı ekseninde Türk personelin eğitimi, uçak ve sistemlerin kullanımı, yabancı dil eğitimi ve hava meydanlarının yenilenmesi gibi birçok alanda kurs ve seminerler verilmiştir. Amerikan Yardım Programı çerçevesinde yapılan yardımlar önce İkinci Dünya Harbi'nin son yıllarında kullanılan uçak ve sistemlerden oluşmuştur. Zaman içerisinde bu yardımlara son sistem jet savaş uçakları da dâhil edilmiştir.

Bu çalışmada Amerikan Askeri Yardım Programı kapsamında Türk Hava Kuvvetlerine verilen pervaneli uçaklar ile silah ve sistemlerin nicel ve nitel durumuna arşiv belgeleri ve tetkik eserler çerçevesinde yer verilecektir. Ayrıca, Amerikan Yardım Programı çerçevesinde verilen uçak, silah ve sistemlerin Türkiye'nin savunma sanayii ile dış politika histerlerine etkisi değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Truman Doktrini, Marshall Planı, Havacılık, Uçak, Yardım.

Abstract

Turkey did not enter the Second World War but faced the negative effects of the war. In particular, the possibility of the country going to war at any moment has had an impact on its carrying out a balanced policy against the Axis and Allied Powers. The active neutrality policy that Turkey followed during the war caused him to be alone in the international arena after the war. In this period of loneliness, Turkey was faced with the demands of the USSR for a base in the Straits and land in Eastern Anatolia. In this environment, Turkey tried to provide the support of England and the USA against the demands of the USSR. However, Turkey could not receive the support it sought from England, which was heavily and economically worn out during the war. Thereupon, Turkey made attempts to provide assistance from the United States.

At a time when Turkey was in political isolation, the USA envisaged to provide military and economic aid to some countries, including Turkey, by putting into effect the Truman Doctrine and then the Marshall Plan in order to prevent the spread of communism and to surround the USSR. Aids made within the political, military and economic interests of Turkey and the USA were used to modernize the Turkish Land, Air, and Naval Forces. The assistance program, especially when evaluated on the axis of aviation; It paved the way for the Turkish Air Force to be equipped with new aircraft, weapons, and systems. In addition, different and qualified equipment such as radar systems, supply and logistics integration systems were provided to Turkey by the USA. It should be added that on the axis of the aid program, courses and seminars were given in many fields such as the training of Turkish personnel, the use of aircraft and systems, foreign language training, and the renewal of airports. The aid provided within the framework of the American Aid Program consisted of aircraft and systems used in the last years of the Second World War. In time, the latest system of jet warplanes were included in these aids.

In this study, the quantitative and qualitative status of the propeller planes and weapons and systems given to the Turkish Air Force within the scope of the American Military Assistance Program will be included within the framework of archival documents and research works. In addition, the effects of the aircraft, weapons, and systems provided within the framework of the American Aid Program on Turkey's defense industry and foreign policy hysteria will be evaluated.

Keywords: Truman Doctrine, Marshall Plan, Aviation, Aircraft, Aid.

Giriş

Dünya tarihinde ülkeler arasındaki siyasi, ekonomik ve askeri ittifaklar, taraf ülkelerin menfaatleri çerçevesinde gelişmiş ve şekil almıştır. Bu kapsamda bakıldığında, Türk-Amerikan ittifakı da İkinci Dünya Savaşı ve sonrasındaki koşul ve şartlar içerisinde, dönemin çok boyutlu ilişkiler ağı içerisinde kendisine yer bulmuştur.

Türkiye, İkinci Dünya Savaşının başında Alman ve İtalyan tazyikini önlemek için İngiltere ve Fransa ile yakınlaşmıştır. İngiltere, Türkiye'nin jeo-stratejik konumundan faydalanmak ve onu kendi yanında tutabilmek için bu süreci desteklemiştir. Neticede bu yakınlaşma 12 Mayıs 1939'da "*Karşılıklı Yardım Antlaşması*"nın imzalanmasına yol açmıştır. Bu antlaşma 19 Ekim 1939'da imzalanan üçlü bir antlaşma ile daha da genişlemiş ve İngiltere ile Fransa'nın dahil olduğu bir boyuta taşınmıştır. Yapılan bu antlaşma ile İngiltere ve Fransa, herhangi bir saldırıda Türkiye'yi korumayı ve Türkiye'ye askeri yardım yapmayı taahhüt etmiştir. Ayrıca antlaşma ile yapılan askeri yardım sonucunda Türkiye'nin müttefikler yanında savaşa katılım sağlayacağı ve antlaşmanın 15 yıl geçerli olacağı karara bağlanmıştır (Ataöv, 1983: 105).

İngiltere, savaşın seyri içerisinde Karşılıklı Yardım Antlaşması çerçevesinde Türkiye'ye taahhüt ettiği askeri yardımları gönderememiştir. Bu durum İngiltere'nin arabuluculuğu ile ABD'nin Türkiye'ye askeri yardım yapmasına etki etmiştir. ABD'nin Türkiye'ye askeri yardımları 11 Mart 1941 tarihinde çıkardığı "*Ödünç Verme ve Kiralama Kanunu (Lend-Lease Bill)*" çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. ABD, bu yasa kapsamında İngiltere'nin isteği üzerine 7 Kasım 1941 tarihinde Türkiye'ye yardım yapmayı kabul etmiştir. Bu karar kapsamında, 30 Kasım 1941'den itibaren Amerikan Hükümeti tarafından iki ülke arasında herhangi bir anlaşma olmamasına karşın, Türkiye'ye yardıma başlanmıştır. Amerikan yardımı kapsamında 1941-1944 yılları arasında ABD tarafından Türkiye'ye 95.000.000 dolarlık savaş malzemesi verilmiştir (Kaynar, Kaynar, 2018: 109-119).

4 Şubat 1944 tarihinde Türkiye ile İngiltere arasında, Türkiye'nin savaşa katılması yönündeki görüşmeler sonuçsuz kalmıştır (Yılmaz, 1999: 23). Bunun üzerine 2 Mart 1944'te İngiltere, 1 Nisan 1944'te de ABD, Türkiye'ye yaptığı askeri yardımları sona erdirmiştir (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı (CDAB), BCA, Fon Kodu: 0.30.1, Yer No: 11.65.5). Türkiye, 23 Şubat 1945'te Mihver Devletlere harp ilan etmiştir. Bu durum Türkiye ile ABD arasında aynı gün "*Askeri Yardım Anlaşması*" imza edilmesine zemin hazırlamıştır (Düstur Dergisi: 1285). Bu anlaşma çerçevesinde askeri yardımlar yeniden başlamıştır. Yapılan anlaşma kapsamında ABD, harp müddetince Türkiye'ye askeri yardım yapmaya devam etmiştir (Tunçkanat, 1970: 23-24).

ABD'nin öncülüğündeki Müttefik ordularının harekâtı sonucunda, Alman kuvvetleri yenilgiye uğratılmıştır. Bu durum, 30 Nisan 1945'te Hitler'in intihar etmesi ve Almanya'nın 7 Mayıs 1945 tarihinde Batılı Müttefiklere teslim olmasına yol açmıştır (Savran, 2015: 126-127). Uzakdoğuda ise, Japonya'nın savaştan çekilmemesi üzerine, Hiroşima ve Nagazaki kentlerine iki atom bombası atılmıştır. Bu süreç sonunda Japonya, 2 Eylül 1945'te yenilgiyi kabul etmiştir. Böylece, İkinci Dünya Savaşı resmen sona ermiştir (Öza, 2019: 570-571). ABD'nin Türkiye'ye yaptığı askeri yardımlar, savaş süresince geçerli olduğu için, harbin sona ermesi ile birlikte yardımlar durdurulmuştur. Harp bitince ABD'nin Türkiye'ye verdiği askeri malzeme, Amerikan Hükümetinin talebi üzerine geri iade edilmiştir (Soysal, 2000: 648).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD ve SSCB, iki yeni süper güç olarak ortaya çıkmıştır. Sovyetler Birliği savaş sonrasında etki ve nüfuz alanını genişletmek amacıyla bazı adımlar atmaya başlamıştır (Armaoğlu, 2001: 441). Bu kapsamda savaş devam ederken, 4-11 Şubat 1945 tarihinde İngiltere, ABD ve SSCB'nin katılımı ile düzenlenen Yalta Konferansı sırasında Ruslar, Türk Boğazlarına yönelik ilk taleplerini gündeme getirmiştir. Bu konferans sırasında SSCB Devlet Başkanı Stalin; *“Boğazlardaki rejim sayesinde Türklerin eli Sovyetlerin boğazındadır ve nasıl olacağını henüz bilmiyorum, fakat Boğazlarda Sovyet çıkarlarını koruyan bir rejim kurulması gerekmektedir.”* diyerek Türk Boğazlarında ilk kez üs ve egemenlik paylaşımında bulunulmasını istemiştir. Stalin'in Montreux Boğazlar Sözleşmesi ile ilgili talebi, İngiltere ve ABD tarafından kabul edilmiş ve sorunun Yalta Konferansı sonrasında ele alınmasına karar verilmiştir (Köse, 2015: 249-250).

Aynı kapsamda, SSCB 7 Haziran 1945'te Türkiye'den bazı taleplerde bulunmuştur. Bu talepler arasında;

- a. 16 Mart 1921 tarihli Moskova Antlaşmasının çizdiği Türk-Sovyet sınırının, Sovyetler Birliği lehine değiştirilmesi, Kars ve Ardahan'ın SSCB'ye verilmesi,
- b. Boğazların savunmasında SSCB'nin de ortak olması, bunun için Boğazlarda Sovyetlere deniz ve kara üslerinin verilmesi,
- c. Montreux Sözleşmesinin belirlemiş olduğu Boğazlar rejiminin değiştirilmesi, Bunun yerine Türkiye ve SSCB arasında yeni bir ikili anlaşma imzalanması” yer almıştır (Erkin, 1968: 257-265).

Türkiye, SSCB'nin bu taleplerini reddetmiş ve konu hakkında ABD ile İngiltere'yi bilgilendirmiştir (Gürün, 1983: 140-143). Ancak ilgili devletler, savaştan yorgun çıktıklarını beyan ederek, SSCB ile anlaşılmasını tavsiye etmiştir (Erim, 1979: 1598).

Savaş sürerken İngiltere, ABD ve SSCB tarafından bu sefer 17 Temmuz 1945 ile 2 Ağustos 1945 tarihleri arasında Postdam Konferansı düzenlenmiştir. Konferans sırasında SSCB, Montreux Boğazlar Sözleşmesinin iptal edilmesini, Boğazlar sorununun sadece Türkiye

ile Sovyetler arasında yapılacak görüşmelerle çözümlenmesini ve Boğazlarda Sovyet askeri üslerinin kurulmasını önermiştir. Sovyetlerin talepleri üzerine Churchill, İngiltere'nin Türkiye'yi bu tür istekleri kabul etmesi için zorlamayacağını ifade ederek, konuyu kapatmıştır. Konferans sonunda ABD, İngiltere ve SSCB'nin, boğazlar konusundaki görüşlerini ayrı ayrı Türkiye'ye bildirmeleri kararlaştırılmıştır (Ataöv, 1969: 51).

Postdam Konferansı'ndan sonra SSCB, 8 Ağustos 1946 tarihinde Türkiye, ABD ve İngiltere'ye Türk Boğazlarındaki hükümlerle ilgili bir nota göndermiştir. Bu notada SSCB;

- a. İkinci Dünya Savaşı sırasında bazı Alman Savaş gemilerinin Boğazlardan geçtiğini ve buna dayanarak Türkiye'nin Boğazların güvenliğini sağlayamadığını,
- b. Boğazların Türkiye ve SSCB tarafından ortaklaşa savunulmasını,
- c. Boğazlardan geçiş rejimini düzenleme yetkisinin Türkiye ile Karadeniz devletlerine ait olmasını,
- ç. Boğazların, Karadeniz devletlerinin savaş gemilerine sürekli açık olmasını,
- d. Boğazların özel olarak tespit edilecek haller dışında Karadeniz'e sahili olmayan devletlerin savaş gemilerine kapalı tutulması gerektiğini” bildirmiştir (Aydın Tarihi, 1946: 7274).

Türkiye, 14 Ağustos 1946 tarihinde TBMM'deki oturumda Sovyet notasını görüşmüş, taleplerin ülkenin bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne aykırı olduğu gerekçesiyle reddetmiştir. Ayrıca, aynı günkü oturumda ABD ile ilişkilerin geliştirilmesine karar verilmiştir (TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 8, 29-30).

Postdam Konferansı'nda alınan karar sonrasında İngiltere, boğazlar konusu ile ilgili notasını 1 Kasım 1945 tarihinde, Türkiye'ye iletmiştir. Bu notada İngiltere, boğazların durumunun düzenlenecek uluslararası bir konferansta görüşülmesini istemiştir (Ekinci, 1997: 283). ABD ise 2 Kasım 1945'te gönderdiği notada, boğazların serbest sular olması gerektiğini ve oluşturulacak statünün uluslararası güvenliği sağlayacak mahiyette olması gerektiğini bildirmiştir. Böylece ABD, boğazlar üzerinde ciddi değişiklikler yapılmasına karşı olduğunu ortaya koymuştur (Sözüöz, 1992: 43).

SSCB taleplerinin gündeme geldiği bir dönemde Türkiye, ABD'nin İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra satışa çıkardığı harp artığı teçhizatın alımı için 10 yıl vadeli 10 milyon dolarlık kredi alım anlaşması imzalamıştır (CDAB, BCA, Dosya: 46223, Fon Kodu: 30.10.00, (27.04.1946). Böylece Türkiye, olası SSCB tehdidine karşı ordusunu güçlendirmek yönünde adımlar atmıştır.

Aynı dönemde Türkiye ile ABD arasında, 7 Mayıs 1946 tarihinde Ödünç Verme ve Kiralama Kanunu kapsamında aldığı borçlar konusunda bir anlaşma imzalanmıştır (CDAB, BCA, Dosya: 400-235, Fon Kodu: 30.10.0.0, (22.06.1946). Bu anlaşma ile

Türkiye, borçlarının 4,5 milyon dolarını nakit olarak iade etmiştir. Borçların kalan kısmı, ABD Hükümeti tarafından silinmiştir (Cengiz, 2009: 71).

Sovyetlerin, Boğazlar ve Doğu Anadolu ile ilgili talepleri, Türkiye'nin ABD eksenli politikalar izlemesine ve bu ülke ile yakınlaşmasına neden olmuştur. Diğer taraftan SSCB'nin yayılmacı siyaseti ve komünist idarelerin yaygınlaşması düşüncesi, ABD'nin Türkiye'nin politikalarına destek vermesine yol açmıştır. Aynı dönemde 21 Şubat 1947 tarihinde İngiltere, içinde bulunduğu güçlükler nedeniyle bir süredir Türkiye ve Yunanistan'a yaptığı yardımları sürdüremeyeceğini ve 1 Nisan 1947 tarihi itibarıyla yardımları keseceğini ABD'ye iletmiştir (Kalyon, 2010: 10). İşte bu siyasi çerçeve içerisinde yaşanan gelişmeler, ABD'nin Truman Doktrini ve Marshall Planı çerçevesinde Türkiye'ye askeri ve ekonomik destek vermesine yol açmıştır. Bu kapsamda ABD Türkiye'ye; savaş ve eğitim uçakları tesis edilmesi, hava meydanları yapılması, personele pilotaj ve uçak-bakım eğitimi verilmesi, yabancı dil eğitimleri düzenlenmesi gibi birçok alan ve sahada destek olmuştur.

Askerî havacılık konusundaki yardımların nitelik ve nicelik durumuna değinmeden önce, Truman Doktrini ve Marshall Planı'nın ortaya çıkışı ve bu sürecin etkilerinin analiz edilmesinin doğru olacağı değerlendirilmektedir.

1. Truman Doktrini'nin İlanı ve Türkiye Tarafından Kabulü

İkinci Dünya Savaşı sonrasında SSCB, komünizmi yayma ve nüfuz alanını genişletmeye yönelik bir siyaset izlemeye başlamıştır (Çetinkaya, 2019: 2-3). Bunun üzerine ABD, komünizm tehdidi altında bulunan Türkiye ve Yunanistan'a askeri ve ekonomik yardım yapmayı öngören bir bildiri açıklamıştır. (Kapucu, 2021: 222-223). İlgili plan, ABD Başkanı Truman'ın 12 Mart 1947'de Senato ve Temsilciler Meclisi'nde yaptığı konuşma ile gündeme gelmiştir (Truman, 1956: 105-106; Ertem, 2009: 386-388).

Başkan Truman bildirisinde; dünyanın içerisinde bulunduğu siyasi, askeri ve ekonomik koşullar sebebi ile Kongre'de konuşma yapmak zorunda olduğunu ifade ederek, açıklayacaklarının Amerikan dış politikasını ve millî güvenliğini ilgilendirdiğini vurgulamıştır. Başkan Truman bildisinin başında Yunanistan'ın durumuna değinmiştir. Beyanında; Yunanistan'ın İkinci Dünya Savaşı sırasında Alman işgaline uğradığını, bu yüzden altyapı ve ekonomik açıdan büyük bir çöküntü içerisinde bulunduğunu, Amerikan Hükümeti'nin Yunanistan'dan ivedi bir ekonomik yardım talebi aldığını ifade etmiştir. Ayrıca, Yunanistan'daki militan bir grubun (komünistler), toplumun içinde olduğu olumsuz vaziyeti kullanarak ülkede bir karmaşa oluşturmaya çalıştığını, bunun da ülkenin varlığını tehdit altına

aldığını belirtmiştir. İlave olarak, Yunan ordusunun küçük ve zayıf olduğunu, ülkede ekonomik istikrar ve işleyen bir demokrasi için Yunanistan'a yardım yapılması gerektiğini, bu yardımın da ancak ABD tarafından yapılabileceğini ifade etmiştir (Esenbel, 2000: 53-54).

Truman bildirisinin devamında, Türkiye'nin ABD ve Batı dünyası için taşıdığı önemin altını çizmiş, bağımsız ve istikrarlı bir devlet olarak Türkiye'nin geleceğinin dünyanın özgürlük sever halkları için önemli olduğunu vurgulamıştır. Beyanatının devamında Truman, Türkiye'nin vaziyeti ile Yunanistan'ın durumunun farklı olduğunu, ancak Türkiye'nin de yardıma ihtiyacı olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Truman, Türkiye'nin millî bütünlüğünün Orta Doğu'daki konjoktürün korunması amacı ile gerekli olduğunu ortaya koymuştur. İlave olarak Truman, İngiltere'nin Türkiye'ye daha fazla ekonomik yardımda bulunamayacağını ABD'ye bildirdiğini, bu yüzden ABD tarafından iki ülkeye de ihtiyaç duyduğu yardımın yapılması gerektiğini belirtmiştir (Armaoğlu, 1991: 152-157; Baharççek, 2004: 68-69).

Bu açıklamalarını Yunanistan ve Türkiye'nin önemine bağlayan Truman, ABD'nin ulusal güvenliğinin uluslararası barışla ilişkili olduğunu, bu nedenle bu ülkelerde yaşayan insanların hür yaşamaları, bağımsızlık ve ulusal bütünlüklerini korumaları için ekonomik yardım yapılmasının kaçınılmaz olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca, Yunanistan ve Türkiye'de çıkacak kaos ve düzensizliğin hem Ortadoğuda hem de Avrupa'da olumsuz yansımaları olacağını belirtmiştir (Cengiz, 2009: 78). Truman ortaya koyduğu bu hususlar çerçevesinde, Amerikan Kongresi'nden 30 Haziran 1948'de sona erecek şekilde Yunanistan ve Türkiye'ye 400 milyon dolarlık yardımda bulunmak için yetki istemiştir. Bunun yanında Truman, Yunanistan ve Türkiye'nin kalkınmasına yardım etmek ve bu ülkelere gönderilecek ekonomik yardımların kullanılmasını denetlemek üzere ilgili ülkelere sivil ve askeri personelin gönderilmesi ve Türkiye ile Yunanistan'dan seçilecek personelin ABD'de eğitilmesi için Kongre'den izin istemiştir (Sander, 1979: 21; Akkor, 2017: 9-10).

Truman ortaya koyduğu doktrinini ile özelde Türkiye ve Yunanistan'a yardım ederek, SSCB'yi çevrelemeyi amaçlamıştır. Bildiri, ABD ve SSCB arasında soğuk savaşın tam anlamıyla başlamasına yol açmıştır (Bostanoğlu, 2008: 266). ABD, Türkiye'nin stratejik ve jeopolitik konumu, petrol bölgelerine yakınlığı gibi birçok sebebin etkisi ile bu ülkeyi kendi yanında tutmayı planlamıştır (Sander, 1975: 12).

ABD Kongre üyeleri arasında, yardımın mahiyetine yönelik çeşitli eleştiri ve tartışmalar gündeme gelmiştir. Bu kapsamda Kongre üyeleri, ABD'nin "*elle tutulur hiçbir çıkarı yokken*" Türkiye ve Yunanistan'ın savunmasını üstlendiğini; Yunanistan ve

Türkiye'nin otokratik rejimlerle yönetildiğini ve yardımın bu ülkelerdeki rejimleri güçlendireceğini dile getirmiştir. Bazı Kongre üyeleri de, savaşın hemen ardından gereksiz yere dışarıya para aktarıldığını belirtmiştir. Bunun yanında bazı üyeler, Yunanistan'a yapılacak yardımı haklı bulup, Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşına girmediğini, savaşın getirdiği büyük yıkıma uğramadığını belirtmiştir. Bazı üyeler ise, Ermeni olaylarının acı hatırasının taze olduğunu ifade ederek, Türkiye'nin 245 milyon dolarlık altın ve döviz rezervi olduğunu belirtip, yardım yapılmamasını istemiştir (Oran, 2002: 530).

Amerikan Kongresi uzun tartışmalardan sonra 22 Mayıs 1947 tarihinde, Başkan Truman tarafından ortaya konulan bildiriye 75 numaralı genel yasa olarak kabul ederek onaylamıştır. Yasa kapsamında, Yunanistan ve Türkiye'ye 400 milyon dolarlık bir yardım ayrılmıştır. Böylece ABD, ilk kez barış zamanında diğer ülkelerin sorunlarına müdahale etmiştir (Sönmezoğlu, 2006: 38; Özışıklı, 2019: 99-100).

Amerikan yönetimi, Truman Doktrini kapsamında verilmesi gereken 400 milyon dolarlık ödenekten Türkiye'ye 100 milyon dolar ayırmıştır. Bu durum, Türkiye'ye ikinci derecede önem verildiğini ortaya koymuştur. Türkiye'nin savaşın getirdiği fiziki yıkımla karşı karşıya kalmadığı düşüncesi, yardım miktarının az tutulmasının en önemli nedenlerinden biri olarak ön plana çıkmıştır. Bu nedenle Türkiye'ye, ekonomik yardımdan ziyade askeri yardımda bulunulmasına karar verilmiştir (Avcı (Kanat), 2006: 107).

Amerikan Genelkurmay Başkanı Dwight D. Eisenhower tarafından Truman Doktrini'nin ilan edilmesinden bir gün sonra, 13 Mart 1947 tarihinde Savaş Bakanı Patterson ve Donanma Bakanı Forrestal'a Türkiye'ye yapılacak askeri yardım sırasında göz önüne alınması gerekenleri ortaya koyan bir memorandum sunulmuştur. Bu memorandumda;

1. Türkiye'ye yapılacak yardımın öncelikle kara kuvvetlerine gerçekleştirilmesi,
2. Hava saldırılarına karşı Türkiye'nin savunmasına destek verilmesi,
3. Askerî örgütlenme ve donanım faaliyetlerinin Türk topraklarında etkili savunma yapılabilecek şekilde planlanması,
4. Askerî donanımın Türkler tarafından kolaylıkla kullanılacak ve üretilebilecek tipte olması,
5. Türkiye'nin operasyonlar düzenleyerek ve kendi cephanesini geliştirerek silah ve donanım oluşturabilmesi için desteklenmesini öngören bir programın yapılması, bu bağlamda Türk ordusunun kullandığı mevcut donanımın %80'inin Alman yapımı olduğunun göz önünde tutulması,
6. Türkiye'ye yapılacak ekonomik yardımın bir askeri yardım programı ile bütünleştirilmesi,
7. Türklerin kendi askeri donanımlarını temin edebilmelerini sağlayarak, ulaşım yollarının ve haberleşme olanaklarının iyileştirilmesi,
8. Türklerin bazı önemli donanım parçalarında ve özellikle savaş uçakları ile

ilgili bakım-onarım işlerinde kendi başlarına yeterli olmasının zaman alacağı, bu yüzden bu eksiklikleri giderebilecek tek elverişli tedarik kaynağının Birleşik Devletler ve Britanya İmparatorluğu” (Karakas, 2008: 262-263). olduğu vurgulanmıştır.

Truman Doktrini çerçevesinde ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından 7 Nisan 1947 tarihinde bir Geçici Yunan-Türk Yardım Komitesi kurulmuştur. Bu komiteye Hazine, Savaş, Donanma, Ticaret, Tarım ve Çalışma Bakanlıkları ile Bütçe Ofisi’nden katılım sağlanmıştır. Oluşturulan komitenin ilgili ülkelere yapılacak yardımları, her iki ülkede kurulacak misyonlar aracılığı ile yürütmesi öngörülmüştür (Mcghee, 1992: 77-78).

Truman Doktrini’nin ABD Kongresi tarafından kabulünden sonra, 22 Mayıs 1947 tarihinde Amerikalı bir uzmanlar heyeti Ankara’ya gelmiştir. Bu heyetin kara grubuna General Lunsford Oliver, hava grubuna Tümgeneral William E. Hall ve deniz grubuna Tuğamiral Ernest E. Herkman başkanlık etmiştir (National Archives, 1947-53, Box: 150). ABD’li heyetin Türk yetkililerle yaptıkları görüşmelerde, silah altında tutulan 600 bin askerden bir kısmının terhis edilmesi ve ordunun silahlarının modernleştirilmesi istenmiştir. Bu kapsamda verilecek 100 milyon doların, ordunun modernleştirilmesi için kullanılması tavsiye edilmiştir. ABD heyeti, önerilerinin dikkate alınması halinde Türkiye’nin ilerleyen yıllarda kendisini savunabilecek duruma gelebileceğini telkin etmiştir (Oran, 2002: 532).

Amerikalı askeri heyetin incelemeleri sonrasında, Türkiye ile ABD arasında 12 Temmuz 1947 tarihinde bir yardım anlaşması imzalanmıştır (T.B.M.M. Kanunlar Dergisi, 1947: 803-805). Sekiz maddelik bu antlaşma ile ABD yardımının kayıt ve şartları belirlenmiştir. Anlaşma’ya göre;

“1. Türkiye’deki diplomatik misyon şefiyle Türk hükümet temsilcileri arasında yapılacak danışma toplantıları ile yardımın mahiyetinin tespit edileceği, yapılacak olan yardımın mali şartlarının, iki hükümetin mutabakatı ile evvelden belirleneceği,

2. Türkiye’nin kendisine verilen yardımı amaçları dışında kullanamayacağı ve yardımın kullanımının Amerikalı görevlilerin denetimine açık olduğu,

3. Türkiye’nin, yardım programının kullanımı ve ilerleyişi ile ilgili komple raporlar vermesi, enformasyon ve gözlemler iletmesi,

4. Türkiye’nin, bu yardımdan gelen kazançları, başka bir ülkeye kredi vermek için ya da başka bir ülkenin çıkarına kullanamayacağı,

5. Verilen yardımın, iki hükümetten birinden gelecek talep üzerine ya da Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi ile Genel Kurulu tarafından alınan karar üzerine durdurulacağı,

6. Türkiye’nin yardımın amacı, kaynağı, mahiyeti, genişliği, miktarı ve ilerleyişi hakkında tam ve eksiksiz olarak ABD basın ve radyo temsilcilerine bilgi vereceği,

7. Yardımın, Türkiye’nin hürriyetini ve bağımsızlığını korumak ve ekonomik istikrarını sağlamak amacıyla verildiği, bu nedenle ABD yardımının bu çerçevede kullanılabilceği,

8. Türkiye’nin ABD’den aldığı silahları, kendi topraklarına yönelik bir saldırı dışında kullanamayacağı, ABD’nin onayı olmadıkça verilen malzeme, hizmet ve

enformasyonu üçüncü taraflara devredemeyeceği” kararlaştırılmıştır (Resmî Gazete, 1947: 5123/6699; Oran, 2002: 534).

Amerikan askeri yardımının şartları belirlendikten sonra, Tümgeneral Lunsford E. Oliver tarafından Türkiye’de yaptıkları inceleme ve tetkik gezisine yönelik hazırlanan rapor, 15 Temmuz 1947’de ABD Büyükelçisi Wilson’a sunulmuştur (Akşam Gazetesi, 1947: 1). Büyükelçi bu raporu, ABD Dışişleri Bakanlığına göndermiştir. Bu raporda Truman Doktrini çerçevesinde verilecek olan 100 milyon doların nasıl ve ne şekilde kullanılacağı ortaya konmuştur (National Archives, 1948: Box: 30).

Türk-Amerikan ilişkilerinin ilerleyen yıllardaki seyrine etkide bulunan 12 Temmuz 1947 tarihli anlaşma, 1 Eylül 1947 tarihinde TBMM’de görüşülerek kabul edilmiş ve yürürlüğe girmiştir (T.B.M.M. Tutanak Dergisi, 553).

2. Truman Doktrini’nin Askerî Havacılık Boyutuyla Analizi

General Oliver Başkanlığı’ndaki heyetin ABD’ye dönüşünden sonra Türkiye’de faaliyet gösterecek olan askerî misyonun yapısı belirlenmiştir (National Archives, 1947-53: Box: 131). Buna göre, ABD’nin Türkiye’de bulundurduğu ve “*American Mission for Aid to Turkey (AMAD)*” olarak adlandırdığı yardım misyonu; 51’i sivil, 71’i Kara Kuvvetleri mensubu, 34’ü Hava Kuvvetleri personeli, 13’ü de Deniz Kuvvetleri mensuplarından meydana gelmiştir.¹ Daha sonra askerî misyonun ismi, “*Joint American Military Mission For Aid to Turkey (JAMMAT)*” adını almıştır. (National Archives, 1947-51: Box: 17). Askeri Yardım Kurulunun başkanlığını General Horald McBride yapmıştır.

ABD misyonunun “*Turkey United States Air Force Group-TUSAFG*” olarak adlandırdığı havacılık kısmının başkanlığını ise ABD’li Tümgeneral Early Hoag yapmıştır. Amerikan misyonuna bağlı hava grubu Ankara’ya gelerek, Türk Hava Kuvvetleri binasında gösterilen uygun bir büroya yerleşerek faaliyetlerine başlamıştır (National Archives, 1947-53, Box: 131). Amerikalı misyon üyelerinin Türkiye’ye intikali ile birlikte ABD yardımları başlamıştır (Celep, 2020: 43).

Truman Doktrini çerçevesinde Türkiye’ye verilmesi planlanan 100 milyon dolarlık yardımın tamamının yollanıp, yollanmadığı konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Bazı

¹ 1951 yılında Türkiye’deki Amerikan Askeri Misyonu sayısı 1200’ün üzerine ulaşmıştır. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Hearings Before A Subcommittee of the Committee on Foreign Relations United States Senate, 82nd Congress, Ist Session on United Sates Economic and Military Assistance to Free Europe, 7-23 July 1951, *U.S. Foreign-Aid Programs in Europe*, U.S. Government Printing Office, Washington, 1951, s.160; 1957’de Amerikan Askeri Misyonu’nda görev yapan personel miktarı 5112 olacaktır. Bakınız: *National Archives*, Monthly JUSMMAT Personel Report, 06.12.1957, RG 334 JUSMMAT-Turkey Headquarters General Administrative Files, Container: 1.

kaynaklara göre ABD, Türkiye ve Yunanistan'a gönderilecek yardımın miktarında kısıntıya gitmiştir. Bu kapsamda Türkiye'ye 69 milyon dolarlık malzeme yardımı ulaştırılmıştır (Oran, 2002: 534). Dönemin ABD Büyükelçisi George Mcghee tarafından hazırlanan eserde, 100 milyon dolarlık yardımın; 48.500.000 milyon dolarının Türk Kara Kuvvetlerine, 26.750.000 dolarının Türk Hava Kuvvetlerine, 14.750.000 dolarının Türk Deniz Kuvvetlerine, 5.000.000 dolarının Türkiye'ye mühimmat takviyesine, 5.000.000 dolarının da Türkiye otoyollarının geliştirilmesi için verildiği ifade edilmiştir (Mcghee, 1992: 79).

Amerikan Askeri Yardım Programı çerçevesinde verilecek uçaklar gelmeden önce, çoğu İkinci Dünya Harbi esnasında İngilizler tarafından inşa edilmiş olan hava meydanlarının yenilenmesi öngörülmüştür. Bu kararın alınmasında mevcut hava meydanlarının yeni savaş uçaklarının iniş ve kalkışına uygun olmaması etkili olmuştur. Neticede Amerikalı uzmanların önerileri sonucunda mevcut 60 hava meydanından 15'inin yenilenmesi teklif edilmiştir (National Archives, 1947-51: Box: 14). Bu karar Türk Genelkurmay Başkanlığı tarafından uygun görülmüş ve bu kapsamda; Eskişehir, Balıkesir, Bandırma, Konya, Antalya, Cumaovası/İzmir, Adana, Esenboğa/Ankara, Erzincan, Kayseri, Diyarbakır, Merzifon ve Diyarbakır hava meydanlarının yenilenmesine başlanmıştır (Celep, 2020: 77).

Doktrin çerçevesinde yürütülen programlar ekseninde, Türk asker ve sivil personeline sağlık, iletişim, uçak bakım, uçuş, otoyol yapımı ve makine operasyonu ile bakımı gibi konularda eğitim verilmiştir. Haziran 1948 tarihli bir ABD raporu; Türkiye'ye o zamana kadar büyük miktarlarda hava sevkiyatı ile yardım yapıldığını ortaya koymuştur. Rapor, eğitim programlarının hızla ilerlediğini de göstermiştir. Bu kapsamda, Türk askerî okullarında tüm ağırlığın, her türlü yeni Amerikan yardım silahlarının kullanımına, bakımına ve taşınmasına verildiği ifade edilmiştir (Mcghee, 1992: 90-91).

Hava Kuvvetlerine yönelik donanımın yaklaşık %64'ü ve programlanan uçakların da %75'i Türkiye'ye gelmiştir. Plan çerçevesinde yardımlar gelirken, teçhizatın kullanımı konusunda ABD'li uzmanlar tarafından, Türk Hava Kuvvetleri personeline 50 ayrı kurs verilmiştir (Mcghee, 1992: 92).

ABD yardım programı çerçevesinde;

“1. B-26 Invader² ve P-47 Thunderbolt³ tayyareleri üzerinde pilotaj intibak bakım ve atış eğitim kursları, C- 47 Dakota⁴ tayyareleri için pilotaj intibak⁵ kursu ve hava nakliye birlikleri için yer personeli yetiştirmek üzere yıllık eğitim programlarına başlanması,

2. Amerikan muhabere malzemesini kullanmak üzere telsiz makinisti ve tamircisi yetiştirilmesi,

3. Motorlu yer nakil vasıtalarının bakım ve kullanılması, yangın söndürme, pist tamiri ve yük indirip bindirme işleri, meteoroloji pilotları için tahmini rasat raporlarının hazırlanması ve hava tahmin raporları ve haritalarının tanzimi,

4. Amerikan Hava Kuvvetlerinde tatbik edilen usullere göre malzemenin teslim, depo ve tevzi edilmesine yönelik kurslar açılması” kararlaştırılmıştır (Aydın Tarihi, No. 176, 11 Temmuz 1948).

Türkiye’de takip edilen eğitim programlarına ilaveten, teşkilat, eğitim, muhabere, radar ve ikmal işlerini yerinde tatbik etmek üzere 1947 yılında Amerika’ya beş kişi gönderilmiş ve bunlar hava doktorluğu, tayyare silahları ve borda aletleri üzerinde kurs gördükten sonra Türkiye’ye dönmüşlerdir. Yine aynı amaçla 1948 yılı Mart ayı içinde Amerika’ya 45 Türk hava subayı daha eğitim amacıyla gönderilmiştir (Aydın Tarihi, No. 176, 11 Temmuz 1948). İlerleyen yıllarda ABD ve ABD ile bağlantılı ülkelere Türk personel eğitim amacı ile görevlendirilmiştir. Türk kara, deniz ve hava kuvvetleri personelini kapsayan 1950 ile 1973 yılları arasında 18.507 personelin eğitim amacı ile yurt dışına gönderildiği görülmüştür (Celep, 2020: 199).

Truman Doktrini kapsamında; 1948 yılında ABD Dış İlişkiler Komisyonu’nun yaptığı toplantı sonucunda 30 Haziran 1949’a kadar Türkiye’ye, 275 milyon dolarlık bir yardım tahsis edilmiştir. Bu yardımın; 202.357.363 doları Kara Kuvvetlerine, 50.642.637 doları Hava Kuvvetlerine, 22.000.000 doları Deniz Kuvvetlerine ayrılmıştır (Mcghee, 1992: 99). Konu ile ilgili olarak Baskın Oran’ın editörlüğünü yaptığı “*Türk Dış Politikası*” adlı eserde ise; 1947-1949 yılları arasında, Truman Doktrini’nde yer alan askerî malzeme yardımı’da dâhil olmak üzere Türkiye’ye verilen ABD yardım tutarınının 152.500.000 dolar olduğu ifade edilmiştir. Aynı

² Douglas B-26 Invader, üç kişilik bombardıman uçağıdır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD yardımı olarak envantere girmiştir. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Hava Kuvvetleri Komutanlığı, *Uçak Albümü*, Hava Basımevi, Ankara, 2009, s.116.

³ P-47 Thunderbolt, tek kişilik av-bombardıman uçağıdır. Jet dönemine geçiş uçağı olarak nitelendirilmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD yardımı olarak envantere girmiştir. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Hava Kuvvetleri Komutanlığı, *Uçak Albümü*, Hava Basımevi, Ankara, 2009, s.118.

⁴ C-47 Dakota, nakliye uçağıdır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında bir kısmı milli bütçe yoluyla alınırken, bir kısmı da ABD yardımı yoluyla envantere girmiştir. Türk Hava Kuvvetlerine 52 yıl hizmet veren C-47 uçakları, en uzun süre envanterde kalan uçak olma özelliğine sahiptir. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Hava Kuvvetleri Komutanlığı, *Uçak Albümü*, Hava Basımevi, Ankara, 2009, s.111.

⁵ ABD yardımından gelen uçaklara alışmak için uygulanan eğitim.

eserde yardımın, 147.500.000 dolarlık bölümünün; kara, hava ve deniz kuvvetlerinin modernizasyonu için kullanıldığı belirtilmiştir. Yine aynı eserde, 1947-1951 yılları arasında Türkiye'ye yapılan Amerikan Askerî yardım miktarının 400.000.000 dolara ulaştığı vurgulanmıştır (Oran, 2002: 535).

Truman Doktrini çerçevesinde Türkiye'ye, İkinci Dünya Savaşı'ndan kalma harp artığı malzeme verilmiştir. Bu malzeme, Türk ordusunun elinde bulunan uçak ve malzemeden çok daha modern olma özelliği taşımıştır. Amerikan yardımının hava kuvvetlerine ait programı heyet başkanı Tümgeneral Hoag tarafından yürütülmüştür. Amerikan yardımı altında Türkiye'ye verilecek olan uçaklar, başlıca üç kategoriye ayrılmıştır. Bunlardan A ve B kategorileri hafif ve ağır bombardıman uçakları olarak planlanırken, P kategorisine giren uçaklar ise avcı uçakları olarak öngörülmüştür. İlk partide gelecek uçakların hafif avcı uçakları olması planlanmıştır. Bu uçaklar, İkinci Dünya Savaşı'nın son yıllarında envantere girmiş, etkin ve yeni model uçaklar olarak tanınmıştır. Uçakların ABD'den, Türkiye'deki meydanlara inebilmeleri için hazırlıklar yapılmış ve muhtelif telsiz istasyonlarının kurulumu tamamlanmıştır (Havacılık ve Spor Dergisi, 1948: 11).

ABD yardımı öncesinde Türk Hava Kuvvetleri Komutanlığı envanterinde 360 tane eğitim ve kargo uçağı ile 533 adet harp uçağı olduğu görülmüştür. Bu uçakların yirmi ayrı model ve tipten oluşması en önemli sorun sahalarından birini teşkil etmiştir. Bu sorunu gidermek maksadı ile Amerikan Askeri Misyonunun önerisi ile Türk Hava Kuvvetleri için B-26 hafif bombardıman, F-47 avcı uçağı, C-47 kargo uçağı ve T-6 ile T-11 eğitim uçaklarının Türkiye'ye verilmesi için harekete geçilmiştir (Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı, 1973: 103).

Amerikan askeri programı uygulamaya geçirilmeden önce, gelecek uçakların kullanımı amacıyla İkinci Dünya Harbi sırasında büyük çoğunluğu İngilizler tarafından inşa edilen 60 hava meydanının yenilenmesi kararlaştırılmıştır. Bu kapsamda 17 Temmuz 1948'de Türk Genelkurmay Başkanlığının onayı alınarak; Balıkesir, İzmir Cumaovası, Antalya, Eskişehir, Bandırma, Konya, Merzifon, Diyarbakır, Kayseri, Erzincan, Adana ve Ankara Esenboğa hava meydanlarının öncelikli olarak modernize edilmesine başlanmıştır. Meydanların yenilenme işi Amerikan Yardım Kurulu içinde oluşturulan Mühendislik Grubu tarafından gerçekleştirilmiştir (National Archives, 1947-51, Box: 14). Böylece uçakların, daha uygun zemin ve şartlarda uçuşması amaçlanmıştır.

Tarih	Yardım Miktarı (Milyon Dolar)
1948	22.6
1949	21.6
1950	12.4
1951	37
1952	132
1953	116.7
1954	17.6
1955	22.6
Toplam	382.5

1948 İle 1955 Yılları Arasında Türk Hava Kuvvetlerine Yapılan Amerikan Askeri Yardımlarının Miktarı (National Archives, 1947-54: Box: 2).

Program çerçevesinde 1948 yılı içerisinde planlanan 593 uçaktan 577'si 1949 yılı Nisan ayına kadar Türkiye'ye gönderilmiştir. Bu kapsamda 1949 yılı içerisinde 100 adet T-6 eğitim uçağı, 30 adet B-26 bombardıman uçağı, 81 adet C-47 kargo uçağı, 127 adet T-11 eğitim uçağı ve 239 adet F-47 avcı uçağı Türk Hava Kuvvetlerine teslim edilmiştir. 16 uçağın ise teslim edilmeyi bekler vaziyette olduğu belirlenmiştir (National Archives, 1947-51, Box: 16).

7 Aralık 1948'de Amerikan Askeri Yardım Kurulu, Türkiye'deki bazı kurum ve kuruluşlar ile birlikte uçuş faaliyetlerinin güvenli hava şartları içerisinde icrası ve meteorolojik faaliyetlerin takibi için hava meydanlarında 18 adet hava takip istasyonu kurulmasını ve gerekli personelin eğitilmesini tavsiye eden bir rapor hazırlamıştır (National Archives, 1947-51, Box: 14). Millî Savunma Bakanlığı'nın onayı üzerine faaliyetlere başlanmış ve Amerika'dan temin edilen araç ve gereçlerle Ankara Etimesgut ve İstanbul Yeşilköy'de birer meteoroloji istasyonu kurulmuştur (Celep, 2020: 78). Meteoroloji istasyonu yanında bu merkezlerde görev alacak personelin eğitimi için adımlar atılmıştır. Bu kapsamda Ankara'da Amerikalı uzmanlar tarafından 13 haftalık meteoroloji gözlem kursu açılmıştır. Bu kursu tamamlayan 16 hava subayı, ABD'de yedi buçuk ay sürecek hava tahmin kursuna gönderilmiştir (National Archives, 1947-51, Box: 20).

Amerikan uçaklarının Türkiye'ye getirilmesinden sonra, 1949 yılının Ekim ayında alınan karar ile envanterdeki 231 uçak görevden alınmıştır. Böylece, envanterdeki yirmi iki ayrı model uçak yerine, onbir ayrı model uçak kullanılmaya başlanmıştır. Bu uçakların altısı

Amerikan, beşi ise İngiliz model uçaklardan meydana gelmiştir (National Archives, 1947-51, Box: 17).

Yardım programı kapsamında ABD'den verilen uçaklara, 1951 yılından itibaren T-33, F-84, F-86 ve F-100 gibi jet uçakları da dâhil edilmiştir (Cumhuriyet Gazetesi, 1951: 1; Ulus Gazetesi, 1956: 1). Envantere jet uçaklarının girmesi üzerine Balıkesir, Bandırma, Eskişehir ve Diyarbakır gibi yerlerde jet üs komutanlıkları açılmıştır (Kurt, Pehlivan, Korkmaz, 2020: 12-14). Bu çalışmada, Amerikan askeri yardım programından alınan pervaneli uçaklara yer verildiğinden, jet uçakları ile ilgili ayrıntıya değinilmemiştir.

Truman Doktrini ile Türkiye'de görevlendirilen Amerikan Askeri Misyonunun, askeri malzemelerin tespitinden, bütçenin belirlenmesine kadar geniş bir alanda karar alma sürecinde etkisi olmuştur. Örneğin 8 Ocak 1952'de Amerikan Askeri Yardım Kurulu Başkanı W.H. Arnold, Millî Savunma Bakanı Hulusi Köymen'e gönderdiği mektup ile 1952 yılı mali bütçesinde Hava Kuvvetleri için önem atfedilen Meteoroloji İşleri Umum Müdürlüğü için 2.240.000 Türk lirası yerine 3.050.000 Türk lirası bütçe ayrılmasını istemiştir (CDAB, BCA, 030.01./57.348.2). Bu durum, ABD Askeri Misyonunun dönemin şartları içerisinde ne kadar etkili bir konuma geldiğini göstermesi açısından önemlidir.

1954 yılına kadar Türk Kara Kuvvetleri Komutanlığı'na 224 adet irtibat uçağı verilmiştir. Böylece bu uçaklar ile Türkiye'de kara havacılığının temelleri atılmıştır (National Archives, 1947-54, Box: 1). Kara Havacılığını desteklemek amacı ile Hava Kuvvetleri Komutanlığı'ndan verilen öğretmenler ile Polatlı'da pilot ve makinist yetiştirilmek amacıyla harekete geçilmiştir. Bu sırada eğitime planlanan ilk gruptaki personel, ABD yardımından sağlanan L4J model uçaklar ile faaliyete başlamıştır (Celep, 2020: 69). Aynı yıl itibarı ile Türk Hava Kuvvetlerine mensup 10.442 personel, Amerikan Askerî Yardım Kurulu'nun düzenlediği teknik ve taktik kurslardan mezun olmuştur (National Archives, 1954, Box: 22).

1956 yılında Amerikan askeri yardım programı çerçevesinde Türkiye'ye, 15 radar ile 17 adet irtifa ölçme radarı verilmiştir. Bu radarlar; Şile, İzmit, Merzifon, Ahlatlıbel, Kütahya, İzmir, Diyarbakır, Hatay, Amasra, Çanakkale, Lüleburgaz, Ordu, Sinop, Pazar ve Şarkışla'ya kurulmuştur (National Archives, 1953-1957, Box: 17).

1957 yılında, Amerikan yardımından NIKE adı verilen füze sisteminin Türkiye'ye getirilmesi planlanmıştır. Bu füzelerin getirilmesinde Türkiye'nin hava savunmasını güçlendirmek amaçlanmıştır. Füzelerin kullanımı için seçilen personel, Teksas'ta bulunan ABD Hava Savunma Eğitim Merkezine gönderilmiştir. ABD yardımından gelen NIKE füzeleri,

İstanbul'un hava savunması amacı ile şehrin değişik noktalarına yerleştirilmiştir (Kurt, Pehlivan, Korkmaz, 2018, 118). Aynı dönemde NIKE füze sistemi yanında Türkiye'ye ABD tarafından, 40 kilometre uzaklıktaki hedefleri vurmakta kullanılan Honest John füzelerinin verilmesi kararlaştırılmıştır (Cumhuriyet Gazetesi, 1957: 1).

Amerikan Askeri Yardım Programı çerçevesinde Türkiye'ye av, bombardıman, eğitim vs. olmak üzere birçok farklı model ve tipte pervaneli uçak ile helikopterler verilmiştir. Bu uçak ve helikopterler arasında; A-26, B-26, P-47, C-47, T-6, AT-11, Beechcraft 18 S ve H-19 Helikopteri yer almıştır.

Sıra No	Uçak Tipi	Niteliği	Üretici Ülke	Miktarı
1.	A-26	Hafif Bombardıman	ABD	27
2.	Invader (B-26)	Bombardıman	ABD	45
3.	P-47 Thunderbolt	Av Bombardıman	ABD	180
4.	C-47 Dakota	Nakliye	ABD	86
5.	T-6	İki Kişilik Eğitim	ABD	196
6.	Beechcraft AT 11	Tek Kişilik Eğitim	ABD	127

Amerikan Yardım Programı Çerçevesinde Türkiye'ye Verilen Pervaneli Uçaklara Ait Bilgiler⁶

A-26 Uçakları:

Türkiye'ye yapılan yardımın havacılık kısmını teşkil eden uçakların ilk partisi 16 Mart 1948 tarihinde gerçekleşmiştir. Bu ilk parti kapsamında 12 Amerikan A-26 hafif bombardıman uçağı, Atina'dan hareket ederek, İstanbul üzerinde uçuşlar yaptıktan sonra Ankara'ya ulaşmıştır. Uçaklar iki filo halinde Etimesgut Askerî Hava Alanı'na iniş yapmıştır. Bu sırada hava alanında Amerikan yardımı Havacılık Kısmı Başkanı General Earl S. Hoag, Hava Garnizonu Komutanı Albay Şevket Acar ile diğer Türk ve Amerikan subayları, yerli ve yabancı gazete ve ajans temsilcileri hazır bulunmuştur. Amerikan uçakları, başta filo komutanı Binbaşı Garnet B. Palmer'in uçağı olmak üzere Etimesgut Hava Alanında, hangarların önüne dizilmiştir. Uçakları getiren Amerikan pilotları, Ankara'da birkaç saat kaldıktan ve Türk pilotları ile yemek yedikten sonra bir askerî Dakota uçağı ile tekrar Atina'ya dönmüştür (Havacılık ve Spor Dergisi, 1948: 11).

A-26 uçaklarının Türkiye'ye iadesi münasebetiyle Amerikan Yardım Havacılık Kısmı Başkanı Tümgeneral Earl S. Hoag, beraberinde Türkiye'nin Washington Askeri Hava Ataşesi Albay Tekin Arıburun ve Amerikan Hava Albayı Marshall ile birlikte 22 Mart 1948 tarihinde

⁶ Tablodaki bilgiler Hava Kuvvetleri Komutanlığı Uçak Albümü adlı esere dayanılarak hazırlanmıştır.

Hava Kuvvetleri Komutanlığı'nda yerli ve yabancı gazete ve ajans temsilcilerine bir mülakat vermiştir. General Earl S. Hoag buradaki demecinde;

“Size evvela yardım programının havacılık sahasında neler yaptığımızı izah maksadıyla, bilgi vereceğim. Bu vazifeye ilk başladığım zaman temin edilecek malzemenin Türkiye'ye gelebilmesi için önceleri Amerika'da kalmayı uygun gördüm. Daha sonra, takriben iki hafta önce Amerika'dan ayrıldım. Bütün muameleler tamamlanmıştı ve Türkiye'ye gelme zamanıydı. Türkiye'ye hareket etmeden önce, memleketinize malzeme verecek olan müesseselerle, bu işle ilgili resmi makamları ziyaret ettim. Faydalı olacağını düşündüğümden, Türkiye'nin Washington Askeri Hava Ataşesi Tekin Arıburun'undan benimle seyahat etmesini istedim ve bunu temin ettim. Albay Arıburun ile Almanya'da ve Avrupa'nın diğer bazı ülkelerinde Türkiye'ye verilecek malzemeyi gördük ve tespit ettik. Hava alanında gördüğünüz gibi Amerikan bombardıman uçakları gelmeye başlamıştır. Diğer uçaklarda peyderpey ve süratle memleketinize gelmiş olacaktır. Ayrıca tonlarca malzeme deniz yolu ile Türkiye'ye sevk edilecek ve buna ara vermeden devam edilecektir.

Bombardıman uçaklarından başka diğer tip uçaklarda önümüzdeki birkaç ay içerisinde yurdunuza gelmiş olacaktır. Diğer taraftan Amerika'dan birçok uzman Türkiye'ye gelecektir. Bu mütehasıslar, Türk havacıları yetiştirecektir. Yetişen Türk havacıları da öğretmen olarak muhtelif birlik ve okullara dağıtacaklardır. Gelen uçaklar hakkında bir kurs açılmıştır ve dersler devam etmektedir. Eskişehir'de açılan diğer bir kursta da uçak kontrolü ile radar sistemi öğretilmektedir. Diğer taraftan uçaklarla beraber, bol miktarda film de getiriyoruz. Bu filmlerden, İngilizce bilmeyen Türk gençlerinin, görerek öğrenmelerini sağlamak için faydalanacağız. Ben Amerika'dan ayrılmadan birkaç hafta önce, 45 Türk hava subayı memleketimize gelmiştir. Türk subayları Amerika'da muhtelif sahalarda yetişeceklerdir.” demiştir (Havacılık ve Spor Dergisi, 1948: 12).

General Hoag ayrıca, Türkiye'ye her tipte uçak gönderileceğini bunlar arasında av, keşif, talim ve okul uçaklarının olacağını belirtmiştir. Bu kapsamda; C-47 Douglas nakliye uçakları, P-47 avcı uçakları, AT-6 tek motorlu talim uçakları ve AT-11 çift motorlu talim uçakları verileceğini ifade etmiştir. Bunun yanında teslimi yapılan A-26 uçaklarından her savaşta faydalanılabileceğini, çünkü bu uçakların menzil, irtifa ve sürat açısından nitelikli olduğunu vurgulamıştır. İlave olarak tepkili uçakların gelip gelmeyeceği konusunda henüz bir malumatı olmadığını belirtmiştir. Diğer taraftan ağır bombardıman uçaklarının gelmemesine sebep olarak Türk hava meydanlarının bu uçaklara uygun halde olmadığını ifade etmiştir. Ağır bombardıman uçaklarının getirilmesi içinde hazırlıkların yapıldığı beyan edilmiştir. Ek olarak General Hoag, verilen uçakların bakım sisteminin önemli olduğunu, eğitim programı çerçevesinde pilotların yetiştirileceğini belirtmiştir. Bir saatlik toplantı sonucunda General Hoag, Türkiye'ye verilecek uçakların tam sayısı hakkında herhangi bir miktar söylemekten kaçınmıştır (Havacılık ve Spor Dergisi, 1948: 14).

23 Mart 1948 tarihinde, Almanya'daki Amerikan Hava Kuvvetleri Komutanı General Hull ve Amerikan Askeri yardımının Türkiye'deki kara kuvvetleri kısmı başkanı General Mac Bride'de Türkiye'ye gelmiştir. General Hull yardım programı hakkında yaptığı konuşmada;

“Türkiye’ye Genelkurmay Başkanı Salih Omurtak’ın davetlisi olarak geldiğini, Amerika’nın havacılık sahasındaki yardımının müsbet ve fiili olarak yapılmasını görmekten çok memnun olduğunu” belirtmiştir. General Mac Bride’da; “Amerika’nın Türkiye’ye yardımından maksadı, Türkiye’yi askeri bakımdan kuvvetli kılmaktır. Askeri yardım malzemesi olarak silah, cephane ve uçak verilecektir... Burada asıl vazifemiz gönderilecek malzemenin kullanılmasını, bakım ve muhafazasını öğretmektir. Başka şekilde de yardımda bulunmamız Türk makamlarının bu husustaki taleplerine bağlıdır... Asıl sevkiyata 1 Şubat 1948’de New York’tan başlanacaktır.” demiştir (Ayın Tarihi 1948: 14).

İkinci parti A-26 tipindeki bombardıman uçak filosu 26 Mart 1948 tarihinde Ankara’ya gelmiştir. Filo beşer uçaktan mürekkep üç grup halinde Ankara üzerinde uçarak birkaç tur yapmış ve ardından Etimesgut Hava Alanı’na inmiştir. Amerikalı tayyareciler alanda karşılanmış ve şereflerine bir öğle yemeği verilmiştir. Filo mürettebatı, akşamüzeri bir Dakota nakliye uçağı ile Ankara’dan Atina’ya uçmuştur. Bu sırada 30 Mart 1948 tarihinde Amerikan yardımı havacılık kısmı başkanı General Hoag, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü tarafından makamında kabul edilmiştir. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, General Hoag’la Türkiye’ye yapılacak uçak ve uçak malzemesi hakkında görüşmüş ve kendisinden geniş bir izahat almıştır (Havacılık ve Spor Dergisi, 1948: 14-15). A-26 uçaklarından Amerikan yardımı kapsamında toplam 27 uçak gelmiştir. Bu uçaklar, Amerikan hafif bombardıman uçaklarının en iyilerinden kabul edilmiştir. İkinci Dünya Savaşı içinde inşa edilen uçaklar üzerinde yapılan denemeler sonucunda, bu uçaklar inşa edilmiştir. Bu uçaklar, 1000 librelik bomba atma özelliğine sahip olup, 50 librelik 18 tane makineli tüfek ile teçhiz edilmişlerdir (Havacılık ve Spor Dergisi, 1948: 15).

Invader Uçakları (B-26):

Amerikan yardımından verilen B-26 Invader uçakları, üç kişilik bombardıman uçağıdır. Bu uçakların ilk kafilesi, 16 Mart 1948 tarihinde Yunanistan üzerinden Ankara’ya getirilen 12 uçaktan oluşmuştur. Uçaklar, Amerikalı pilotlar tarafından Türkiye’ye uçarak getirilmiştir. İkinci parti olarak 26 Mart 1948’de 16 uçak daha Türkiye’ye getirilmiştir (Kaymaklı, 2005, 46-47).

Invader uçaklarının 1948 Mart ayı içerisinde intibak eğitimleri Etimesgut’ta yapılmış, ardından uçaklar Diyarbakır, Afyon, İzmir, Etimesgut, Adana ve İstanbul’daki hava birliklerinde görevlendirilmiştir. ABD yardımı kapsamında daha sonra Türk Hava Kuvvetleri envanterine girenler toplam 45 uçak Türkiye’ye gelmiştir. Bu uçaklar envanterden 1958’de çıkarılmıştır (Hava Kuvvetleri Komutanlığı Uçak Albümü, 2009: 116).

Thunderbolt Uçakları (P-47):

Amerikan yardımından gelen P-47 Thunderbolt uçakları av-bombardıman uçağıdır. Bu uçaklardan oluşan 24 uçaklık ilk katile, 1 Nisan 1948 tarihinde Atina üzerinden Bursa'ya getirilerek, buradaki hava birliğine tahsis edilmiştir. İkinci katileyi oluşturan 49 uçak ise 15 Nisan 1948 tarihinde Balıkesir'e getirilerek, Hava Kuvvetleri envanterine dâhil edilmiştir. Uçaklar, Atina'dan Amerikalı pilotlar tarafından getirilmiştir (Kaymaklı, 2005: 47).

22 Nisan 1948 ve 30 Nisan 1948 tarihlerinde gelen 41 uçaklık iki katile ve Mayıs ayında gelen 64 uçaklık diğer katile İzmir'e getirilmiştir. Uçaklar, İzmir üzerinden hava birliklerine dağıtılmıştır. Toplam 180 adet P-47 Thunderbolt uçağı Hava Kuvvetleri envanterine katılmıştır. P-47 uçağı tek kişilik av-bombardıman uçağı olarak tasarlanmıştır. Türk Hava Kuvvetleri'nin 5, 8 ve 9'uncu Hava Alaylarında görev yapan uçaklar, 1954'te envanterden çıkarılmıştır (Uçak Albümü, 2009: 118).

C-47 Dakota Uçakları:

Amerikan yardımından verilen ilk parti C-47 nakliye uçaklarının 16 tanesi, 1947 yılının Şubat ayının ilk haftasında Almanya'dan Ankara'ya getirilmiştir. Bu uçaklar, Hava Nakliye Tabur Komutanlığına tahsis edilmiştir (Kaymaklı, 2005: s.27). Bu ilk parti uçakların, Amerikan askeri yardımı olarak Türkiye'ye verildiği ancak, Truman Doktrini çerçevesinde envantere katılmadığı değerlendirilmektedir.

Aynı dönemde Amerikan askeri yardımından 4 adet C-47 daha Türkiye'ye verilmiştir. Bu uçaklar, Aralık 1947 tarihinde Binbaşı Necmi Alagür başkanlığındaki bir heyet tarafından Almanya üzerinden Türkiye'ye getirilmiştir (Kaymaklı, 2005: 27). Bu ikinci parti yardımların, Truman Doktrini çerçevesinde Türkiye'ye verildiği düşünülmektedir. Zira, Truman Doktrini 12 Mart 1947 tarihinde ilan edilmiş ve yardımlar bu tarihten sonra başlamıştır. Dolayısıyla, 1947 Şubat ayında gelen ilk parti C-47 uçaklarının Truman Doktrini çerçevesinde gelmediği değerlendirilmekte, Mart 1947'den sonra gelen uçakların doktrin çerçevesinde envantere katıldığı düşünülmektedir.

1948 yılında Amerikan Askeri Yardım Heyeti, Tuğgeneral Oliver başkanlığında Türkiye'ye gelerek; kara ve hava birliklerini gezerek, taktik, teknik ve lojistik konularda bir değerlendirme yapmıştır. Bu ziyaret sırasında, Türk Hava Kuvvetlerinin Amerikan yardımından istifadesi, hava kuvvetlerinin Amerikan standartlarına göre düzenlenmesi ve mevcut usullerin değiştirilmesi gündeme gelmiştir. Bu ziyaret sonrasında Amerikan Hava

Yardım Heyeti, Hava Kuvvetleri Komutanlığı karargâhına yerleşerek, programın işleyiş ve koordinasyonu için çalışmaya başlamıştır (Kaymaklı, 2005: 44).

1948 yılında Amerikan yardımı kapsamında 27 adet daha C-47 uçağı Türkiye'ye teslim edilmiştir. Aynı dönemde Türk Hava Kuvvetleri Komutanı Korgeneral Zeki Doğan, Amerikan yardımının ikinci safhasını müzakere etmek üzere ABD'ye gitmiştir. Korgeneral Zeki Doğan görüşmeler sonucunda Ağustos 1948 başlarında Türkiye'ye dönmüştür. Bu sırada 16 Ağustos 1948'de de ABD Hava Bakanı Türkiye'ye gelerek görüşmelerde bulunmuştur (Kaymaklı, 2005: 44-49).

1949 yılında Hava Kuvvetleri personelinin eğitiminde ihtisaslaşmaya yönelik Amerikan sistemi benimsenmiş ve hizmetlere göre personel eğitimine başlanmıştır. Yine aynı yıl Amerikan Hava Yardım Heyeti, ABD'nin Türkiye'ye yaptığı yardım ve ikmal faaliyetlerinin İngiliz sistemine göre takip ve yürütülmesinin güçlükler doğuracağını öne sürerek, Amerikan stok kontrol sisteminin uygulanmasını tavsiye etmiştir. Bu maksatla, ikmal personelinin eğitiminin sağlanması ve sistemin uygulanması kararlaştırılmıştır (Kaymaklı, 2005: 62).

1949 yılı içerisinde ABD'den gelen Dr. Swesser, Eskişehir Hava Hastanesinde hava tababeti ile ilgili bir kurs açmıştır. Bilhassa uçuş birliklerinde çalışan doktorların bu kursa planlanması ile hava tababeti ile ilgili gelişmeleri öğrenmeleri ve uçuş birliklerinde daha iyi vazife görmeleri amaçlanmıştır.

Bu kurslara ileriki yıllarda da personel gönderilmiştir. Bu sırada Amerikan yardımından Eskişehir'e gönderilen alçak tazyik odası, uçucuların periyodik muayenelerinin daha hızlı ve güvenilir bir şekilde yapılmasını sağlamıştır (Kaymaklı, 2005: 62).

Aynı yıl içerisinde Amerikan yardımı kapsamında 55 adet C-47 Dakota nakliye uçağı daha Türk Hava Kuvvetleri envanterine katılmıştır. Böylece, Şubat 1947'den itibaren envantere giren toplam C-47 uçağı miktarı 102 olmuştur. Hava Kuvvetleri Komutanlığı tarafından basımı yapılan Uçak Albümü adlı eserde Truman Doktrini çerçevesinde, 13 Ağustos 1948 ile 24 Nisan 1949 tarihleri arasında 81 adet C-47 Dakota uçağının envantere girdiği ifade edilmektedir (Uçak Albümü, 2009: 111). Ancak yapılan incelemede, Truman Doktrini çerçevesinde, envantere 86 uçağın girdiği değerlendirilmektedir. Uçak Albümü'nde 1947 Aralık ayında Amerikan yardımı kapsamında verilen uçakların bu miktara dâhil edilmediği görülmüştür. C-47 uçağı, Türk Hava Kuvvetlerinde 52 yıl hizmet vererek, en uzun süre envantere kalan uçak olma özelliğine sahip olmuştur. Bu uçaklar, envanterden 1998 yılında çıkarılmıştır.⁷

⁷ Kaymaklı, a.g.e., s.70; Uçak Albümü adlı eserde, milli bütçe yoluyla ilk parti olarak İngiltere'den 18 adet C-47 alındığı, Truman Doktrini çerçevesinde ise 81 uçağın envantere girdiği ifade edilmiştir. Ayrıntılı Bilgi için

T-6 Uçakları:

T-6 uçağı iki kişilik eğitimi uçağı olup, ABD yardım programı çerçevesinde 28 Mayıs 1948 tarihinde Rendova isimli uçak gemisi ile Türkiye'ye getirilmiştir. Yardım programı çerçevesinde deniz yoluyla getirilen 100 adet uçak, İstanbul Yeşilköy'de karaya çıkarılıp, montajı yapıldıktan sonra envantere dâhil edilmiştir.

1955 yılında Amerikan yardımı kapsamında, 18 uçak daha envantere katılmıştır. Aynı uçaktan 1956'da 8, 1957'de 30 ve 1959'da da 40 adet daha verilmiştir. Bu uçaklar eğitim uçağı olarak Hava Kuvvetlerinde görev yapmış, 1974'te hizmetten çıkmıştır (Uçak Albümü, 2009: 117; Kaymaklı, 2005: 70-196). Böylece toplamda 196 adet T-6 uçağı Türk Hava Kuvvetlerinde faaliyet göstermiştir.

Beechcraft AT-11 “Kansan” Uçakları:

Beechcraft AT-11, eğitim irtibat uçağı olup, ABD askeri yardımı çerçevesinde 15 Mayıs 1948 tarihinde Siboney isimli uçak gemisi ile Türkiye'ye getirilmiştir. Bu uçaklardan Türk Hava Kuvvetleri envanterine toplam 127 adet girmiştir. İlgili uçaklar, hava okullarında eğitim uçağı olarak görev yapmış, 1983'te envanterden çıkmıştır (Kaymaklı, 2005: 47).

Beechcraft 18 S Uçakları:

Beechcraft 18 S uçağı, eğitim ve irtibat uçağı olup, ABD askeri yardım programı çerçevesinde Türk Hava Kuvvetleri envanterine girmiştir. 2 Mart 1947 tarihinde 2 adet uçak, Türkiye'ye getirilmiş ve foto-topoğrafi görevlerinde kullanılmıştır. Uçaklar envanterden, 1983 yılında çıkarılmıştır (Uçak Albümü, 2009: 114). İlgili uçaklar, Truman Doktrini'nin ilanından önce Türkiye'ye ABD yardımı olarak verilmiştir. Dolayısıyla bu 2 uçak Truman Doktrini çerçevesinde verilmemiştir.

H-19 Chicksaw Helikopteri:

1957 yılında Türkiye'ye, Amerikan askeri yardım programı çerçevesinde uçakların yanında, 4 adet H-19 helikopterlerinden verilmiştir. H-19 Chicksaw Helikopteri, Türk Hava Kuvvetlerinin ilk helikopterleri olmuştur. Böylece Türkiye, Amerikan yardım programı sonucunda ilk helikopter filosunu kurmuştur (Kaymaklı, 2005: 180).

Bakınız: Uçak Albümü, s.111. Ancak yapılan incelemede Truman doktrini çerçevesinde Türk Hava Kuvvetleri envanterine 86 adet C-47 Dakota nakliye uçağının girdiği tespit edilmiştir.

3. Marshall Planı'nın İlanı ve Türkiye'nin Dahli

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa ülkeleri, iktisaden çok yıpranmıştır. Sovyet Rusya bu durumu fırsat bilerek Avrupa ülkelerinde komünizm propagandasına başlamıştır. Özellikle Sovyetler, komünist partilerin kuvvetli olduğu Fransa ve İtalya'da propagandalarını yaygınlaştırmıştır. Bu iki ülkede komünist partilerinin kışkırtması ile çıkan grevler, bu ülkelerin ekonomisini felce uğratmıştır. Böylece grevlerle, komünist partilerin iktidara gelmeleri amaçlanmıştır (Armaoğlu, 1999: 443). Bu gelişmeler üzerine ABD, uluslararası ekonomik çıkarları dâhilinde, yıkılan Avrupa ülkelerinin güçlendirilmesi amacı ile bir yardım programını uygulamaya sokmuştur.

ABD Dışişleri Bakanı George Marshall tarafından 5 Haziran 1947'de Harvard Üniversitesi'nde yapılan konuşma ile ilk defa yardım planı kamuoyuna duyurulmuştur. (Aysal, Arslan, 2021: 6007). Bu konuşmada Marshall; “ülkesinin karşılıksız olarak Avrupa'nın imarı için yardımda bulunacağını, SSCB dâhil tüm Avrupa ülkelerinin bu plana katılabileceğini ve Avrupa ülkelerinin kalkınmalarını planlamak için bir araya gelmeleri gerektiğini” ifade etmiştir (Oran, 2002: 538). Marshall'ın kendi adı ile anılan plan, dünyanın iktisadi sağlığına kavuşması için ABD'nin elinden gelen tüm yardımı yapmasını öngörmüştür. Aksi takdirde dünyada siyasi istikrar ve devamlı barıştan söz edilemeyeceğini belirtmiştir (Gönlübol, Ülman, 1966: 229).

Marshall Planı adını alan ekonomik yardım programı, 12 Temmuz 1947 tarihinde 16 Avrupa ülkesinin Paris'te Fransa Dışişleri Bakanlığı binası “*Quaid'Orsay*”de yaptığı toplantıda kabul görmüştür (Hariciye Vekâleti Milletlerarası İktisadi İşbirliği İdaresi Teşkilatı, 1952: 8). Katılımcı ülkeler Paris Konferansı'nın sonunda ihtiyaçlarını içeren bir raporu 22 Eylül 1947'de “*Avrupa Ekonomik Kalkınma Planı*” adıyla ABD'ye sunmuştur (Armaoğlu, 1999: 444). Bu tasarı ile Avrupa ülkelerine 17 Milyar dolar yardım yapılması öngörülmüştür.⁸ Neticede ABD tarafından yardım programının uygulanması için ilgili ülkeler tarafından bir uluslararası teşkilat kurulması kararlaştırılmıştır. Bu karar kapsamında 16 Nisan 1948 tarihinde; İngiltere, Fransa, Avusturya, Belçika, Danimarka, İzlanda, Yunanistan, İtalya, Hollanda, İrlanda, Lüksemburg, Norveç, Portekiz, İsveç, İsviçre ve Türkiye tarafından Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatı adında bir örgüt kurulmuştur (Erhan, 1996: 280; Armaoğlu, 1999: 444).

⁸ Baskın Oran'ın editörlüğünü yaptığı Türk Dış Politikası adlı eserde Marshall Planı kapsamındaki yardım miktarının 17 milyar dolar olduğu vurgulanmıştır. Oran, a.g.e., s.540; Orhan Oğuz, **Marshall Planı**, Sulhi Garan Matbaası, İstanbul, 1966, s.6; Yusuf Çınar, “Modernleşme ve Bağımlılık Teorisi Ekseninde Marshall Yardımı ve Türkiye”, **Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 16, Sayı: 2, Haziran 2018, s.331.

Paris'teki toplantıya katılan Türkiye'de, hazırlamış olduğu ekonomik kalkınma programı için kendisine 615 milyon dolar yardım yapılmasını istemiştir. Ancak Amerikalı uzmanlar, Marshall Planı'nın ülkelerin kendi kalkınma programının finansmanı için değil, savaştan yıkılmış Avrupa kıtasının kalkınması için hazırlandığını ifade ederek, Türkiye'nin taleplerini reddetmiştir. Bu raporda ayrıca, Türkiye'deki yabancı yatırımların artarak milli gelirin %5'ine kadar çıktığı belirtilmiş, 1947 yılına kadar yapılan yatırımların %90'ının hükümet, %5'inin ise özel sektör tarafından yapıldığı vurgulanmıştır. İlave olarak Amerikalılar, Türkiye'nin altın ve döviz rezervi ile ticaret dengesinin diğer Avrupa ülkelerine göre daha iyi durumda olduğunu belirtmiştir (Tören, 2006: 16).

Türkiye, 1948 yılı içerisinde Marshall Planı'nın içerisine alınmaması üzerine doğrudan doğruya ABD Hükümetine başvurarak, programa dâhil edilmesini istemiştir. Türkiye bu başvurusunda, ekonomik durumla, askerî ve siyasi istikrar arasında doğrudan bir ilişki olduğunu vurgulamıştır. Bu sırada Ankara'daki ABD Büyükelçiliği, Amerikan Hükümetine bir rapor göndererek, Türkiye'nin ekonomik durumu dolayısıyla yardım yapılacak ülkeler arasına girmesi gerektiğini belirtmiştir (Oran, 2002: 540).

Türk Hükümetinin talebi ve Ankara'daki ABD Büyükelçiliğinin girişimleri sonucunda, Avrupa İktisadi İşbirliği Antlaşması imzalanmadan Türkiye, Marshall Planı'na dâhil edilmiştir (Ülman, 1991: 119). Marshall Planı çerçevesinde ABD Kongresi'ne sunulan Avrupalı ülkelerin taleplerini içeren ekonomik kalkınma planı ile ilgili rapor, 3 Nisan 1948 tarihinde Ekonomik İşbirliği Kanunu olarak yasalaşmış ve kabul edilmiştir (Öncü- Cevizler, 2013: 22; Armaoğlu, 1999: 444). ABD Kongresi'nin kararından sonra 4 Temmuz 1948 tarihinde Türkiye ile ABD arasında Ekonomik İşbirliği Antlaşması imzalanmıştır (Gönlübol, 1996: 221).

4 Temmuz 1948'de Türkiye ile ABD arasında imzalanan Ekonomik İşbirliği Antlaşmasıyla, Marshall yardımlarının verilmesine başlanmıştır. Anlaşmanın giriş bölümünde anlaşmanın Türkiye'nin 16 Nisan 1948'de Paris'te imzaladığı Avrupa Ekonomik İşbirliği Sözleşmesine dayandığı belirtilmiştir. Anlaşmanın birinci maddesinde, "*ABD Hükümeti, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin veya Türkiye Cumhuriyeti hükümetince gösterilen herhangi bir kişinin, kurumun veya teşekkülün emrine, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti tarafından istenebilen ve ABD Hükümeti tarafından uygun bulunan yardımı vermek suretiyle, Türkiye Cumhuriyeti'ne yardım etmeyi kabul eder.*" ifadesiyle yardımın ne şekilde verileceği belirtilmiştir (Oran, 2002: 541).

1948 yılında ABD Dışişleri Bakanlığı uzmanlarınca hazırlanıp, Kongre'ye sunulan raporda; ekonomisi diğer Avrupa ülkelerine göre daha iyi durumda olan Türkiye'ye, Marshall

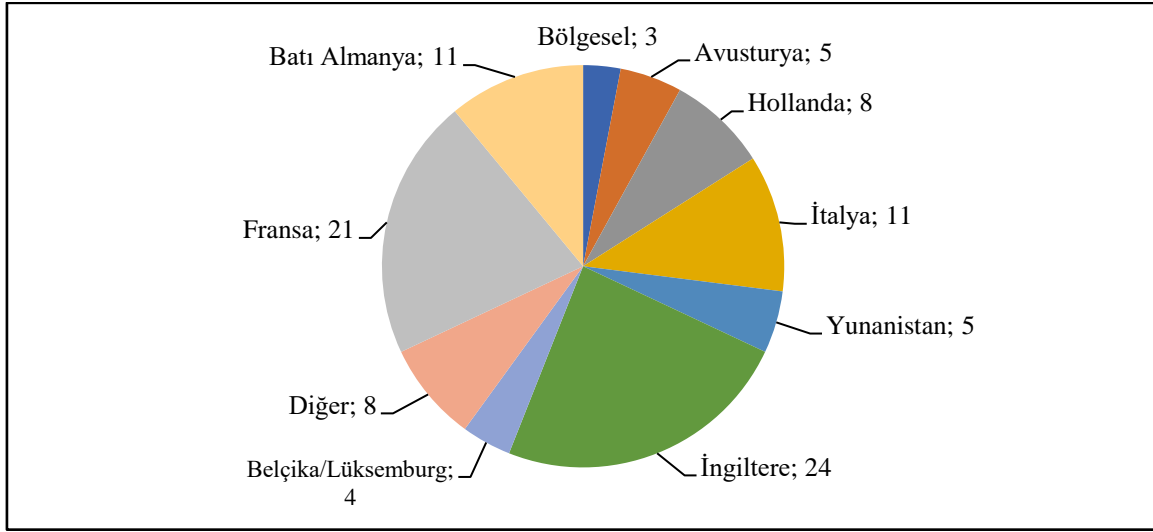
Planı çerçevesinde Avrupa ülkelerine hammadde ihraç etme görevi verilmiştir (Ertem, 2009: 391).

4. Marshall Planı'nın Askeri Havacılık Boyutuyla Analizi

Marshall Planı kapsamında Türkiye'ye kömür ve tarımsal ürün potansiyelini arttırmasını öneren bir proje hazırlanmıştır. Bu çerçevede Türkiye'nin, Marshall Planı'na dâhil olmasından sonra Türkiye'ye gelen ABD'li Uzman Max W. Thournburg tarafından 1947 yazında bir rapor hazırlanarak, gelecek yardımın nasıl kullanılacağı ortaya konmuştur. Thournburg'un raporunda; Türkiye'nin gelişmemiş bir ülke olduğu vurgulanarak, tarımın ilkel toplumlardan kalma yöntemlerle yapıldığı belirtilmiştir. Bu rapor, Türkiye'nin geri kalmasını devletçi politikalara bağlamıştır. Ardından Thournburg Türkiye'ye, devlet öncülüğünde planlı ağır sanayii değil, özel sektör öncülüğünde ABD ortaklığı ile aşamalı sanayileşmeyi önermiştir (Tören, 2006: 134).

Marshall Planı çerçevesinde Türkiye'ye 1948 ile 1952 yılları arasında 352 milyon dolar yardım yapılmıştır. Bu yardımın 175 milyon doları, Amerikan piyasalarından mal satın alınabilmesi için verilen doğrudan yardımlardan oluşmuştur. Yardımın 177 milyon doları ise dolaylı yardımlar olarak ön plana çıkmıştır. Doğrudan yardımların 84 milyon doları borçlanma, 73 milyon doları hibe, 17 milyon doları ise şartlı yardım olarak verilmiştir. Türkiye'nin aldığı yardım, tüm Marshall yardımlarının binde 36'sını oluşturmuştur. Bu yardımlar, aynı dönemde verilen 687 milyon tutarındaki Amerikan askeri yardımının gerisinde kalmıştır (Suvla, 1951: 7).

Türkiye'ye gelen ABD'li uzmanların görüşleri çerçevesinde yardımların %60'ı tarım sektöründe kullanılmıştır. Böylece, Türkiye 1953 yılında dünyanın önde gelen bugday üreticilerinden biri olmuştur. Ayrıca, plan dâhilinde yurtdışından tarım aletleri getirilerek, çiftçiye dağıtılmıştır. Ayrıca, yardımların bir kısmı karayolu yapımında kullanılmıştır. Bu kapsamda, binlerce kilometre şehirlerarası karayolu ve şehirlerde geniş caddeler yapılmıştır. Yol yapımı hızlanırken, ABD'li uzmanların girişimi ile 1949'da Karayolları İdaresi kurulmuştur. Karayolu ulaşımının düzelmesi ile Türkiye'ye ithal edilen yabancı otomobil ve otobüs sayısı ve buna bağlı olarak petrol ihtiyacı artmıştır. Dönem içerisindeki yatırımların hepsi Marshall Planı kapsamında (1948-1952) hayata geçirilmemiştir. Bir kısmı Türkiye'nin kendi kaynakları çerçevesinde ancak ABD'li uzmanların görüşleri çerçevesinde şekillenmiştir (Oran, 2002: 542).

Marshall Planı Kapsamında 16 Avrupa Ülkesine Yapılan Yardımların Yüzdeleri Oranları (Diğerleri: Danimarka, İzlanda, İrlanda, Norveç, Portekiz, İsveç, Türkiye) (Tarnoff, 2018, 8).

1952 yılında Marshall Planı çerçevesinde Türk Hava Kurumu Etimesgut Uçak ve Uçak Motor Fabrikalarını etüt etmek için Amerikalı iki uzman Türkiye'ye gelmiştir. Bu iki uzmanın incelemeleri sonucu yaptıkları tavsiye ile Türk Hava Kurumu Uçak ve Uçak Motor Fabrikaları, 18 Haziran 1952 tarihinde Makine Kimya Endüstrisi Kurumu (MKEK)'na devredilmiştir. Ancak, dışarıdan yapılan askeri yardımlar sebebiyle uçak fabrikaları üretim yapamaz hale gelmiştir. Böylece, sipariş gelmemesi sonucu fabrikalar, Ziraat Bankası ile ortaklık kuran Amerikalı bir firmaya satılmıştır. Minneapolis-Moline adlı firma, fabrikayı satın aldıktan sonra traktör fabrikası haline dönüştürmüştür. İlgili firma Etimesgut'taki fabrikayı satın aldıktan sonra yaptığı açıklamada, burada üretilen traktörlerin Avrupa'ya ihraç edileceğini, böylece Türk sanayiini ileri noktalara taşıyacaklarını ilan etmiştir. Bu durum büyük zorluklar içerisinde kurulan havacılık sanayi yatırımlarının heba olmasına ve ileride Türkiye'nin millî savunma sanayi konusunda dışa bağımlı bir hale gelmesine yol açmıştır (Kurt, Pehlivan, Korkmaz, 2020: 301; Tayhani, 2001: 250-253).

Marshall Planı çerçevesinde Türkiye, Avrupa'nın sanayileşmiş ülkelerine bir taraftan hammadde ve gıda maddeleri temin ederken, diğer taraftan bu ülkelerin sanayi ürünlerine ihtiyaç duyar hale gelmiştir (Suvla, 1951: 8).

Sonuç

Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı sırasında izlediği aktif tarafsızlık politikası, savaştan sonra uluslararası alanda yalnız kalmasına yol açmıştır. Türkiye bu yalnızlık döneminde SSCB'nin Boğazlarda üs ve Doğu Anadolu'da toprak talepleri ile karşı karşıya kalmıştır. Bu ortamda Türkiye, SSCB'nin istekleri karşısında İngiltere ve ABD'nin desteğini sağlamaya çalışmıştır. Ancak Türkiye, savaş sırasında askeri ve ekonomik olarak çok yıpranan

İngiltere'den aradığı desteği görememiştir. Bunun üzerine Türkiye, ABD'den yardım sağlamak için girişimlerde bulunmuştur.

Aynı dönemde SSCB'nin yayılma siyaseti gütmesi, komünist propaganda ile Türkiye ve Yunanistan üzerinde baskı kurması üzerine ABD harekete geçmiştir. Bu kapsamda, ABD Başkanı Truman tarafından kendi adı ile anılacak olan bir doktrin yayımlanmıştır. Bu doktrin ile ABD, SSCB'nin baskısı altında bulunan Yunanistan ve Türkiye'ye askeri ve mali yardım yapmayı kararlaştırmıştır.

Türkiye ile ABD'nin siyasi, askeri ve ekonomik çıkarları dâhilinde yapılan yardımlar, verilen malzemelerin bakım ve yedek parça giderlerinin Türkiye bütçesinden karşılanması sonucu, gereken faydayı sağlamamıştır. Bu sırada ABD'den gelen yardımın bakım ve yedek parça giderleri için Türkiye bütçesinden yılda yaklaşık 145 milyon dolar harcanmıştır. Bu durum, Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı sonrasında elinde bulundurduğu döviz stokunun kısa sürede erimesine neden olmuştur. Bu doğrultuda yapılan ithalat arttıkça, dolar ihtiyacı büyümüş ve Türkiye'nin dış ticaret dengesi bozulmuştur.

Amerikan yardım programı çerçevesinde hibe olarak verilen askeri malzemenin büyük bölümü, İkinci Dünya Savaşı'nda kullanılmış ya da kullanım süresinin dolmasına az kalmış, hasarlı veya kullanılmayan silah ve teçhizatın oluşmuştur. Bu durum bakım ve onarım ile yedek parça masraflarının artmasına yol açmıştır. Gelen yardımlar, kısa süreli olsa da Türk Hava Kuvvetlerinin modernizasyonunda önemli faydalar sağlamıştır. Bu kapsamda envanterdeki uçaklardan, daha donanımlı uçaklar orduda kullanılmaya başlamıştır. Ancak zaman içerisinde, gelen yardım malzemesinin bakım ve onarım masrafları ile yedek malzeme ihtiyacı bir olumsuzluk olarak ön plana çıkmıştır. Bu yüzden tabiri caizse alınan yardımlar, “*astarı yüzünden pahalıya*” gelmiştir.

Yardım programından gelen pervaneli uçaklar çok kısa sürede önemini kaybetmiştir. Çünkü dünyada İkinci Dünya Harbi'nin sonundan itibaren jet motorlu uçaklar üretilip, kullanılmaya başlamıştır. Bu durum, pervaneli uçakların etki ve gücünün tartışılır hale gelmesine neden olmuştur. Bu süreç, 1951 yılından itibaren Amerikan yardım programına jet uçaklarının da dâhil edilmesine etki etmiştir. Bu uçakların dışarıdan hazır gelmesi, Türkiye'nin uçak üretim ve bu teknolojiye hâkim olma kapasitesini de olumsuz etkilemiştir. İlgili süreç, Türkiye'nin kendi millî ve yerli uçak üretme kapasitesini akamete uğratmış ve dışa bağımlı bir hava harp sanayi oluşumuna sebep olmuştur.

Amerikan yardımı kapsamında dışarıdan hazır askeri araç, mühimmat vs. gelmesi, hava harp sanayine yönelik yatırımların durmasına ve zamanla dışa bağımlı bir savunma sanayiinin oluşumuna neden olmuştur. İlave olarak, gelen askeri malzemenin Türkiye'nin inisiyatifi dâhilinde kullanılamaması, birçok tartışmayı beraberinde getirmiştir. Amerikan yardımının

Türkiye'ye yönelecek herhangi bir saldırıda kullanılabileceğine dair 12 Temmuz 1947 tarihli anlaşmanın hükmü, Kıbrıs Barış Harekâtı sırasında önemli bir problem olarak ön plana çıkmıştır. Bu yönüyle bakıldığında anlaşma, sadece ABD'nin çıkarlarına hizmet eden, buna karşılık Türkiye'nin hareket alanını sınırlayan bir özelliğe sahip olmuştur. Bu kapsamda ilgili anlaşmanın 7. maddesinde; Yardımın, Türkiye'nin hürriyetini ve bağımsızlığını korumak ve ekonomik istikrarını sağlamak amacıyla verildiği, bu nedenle ABD yardımının bu çerçevede kullanılabileceği, 8. maddesinde ise; Türkiye'nin ABD'den aldığı silahları, kendi topraklarına yönelik bir saldırı dışında kullanamayacağı, ABD'nin onayı olmadıkça verilen malzeme, hizmet ve enformasyonu üçüncü taraflara devredemeyeceği kararlaştırılmıştır.

Truman Doktrini'ni tamamlayıcı yönüyle ön plana çıkan Marshall Planı çerçevesinde 15 Avrupa ülkesi ile birlikte Türkiye'ye de ekonomik yardım yapılmıştır. Plan kapsamında Amerikalı uzmanların görüşleri dâhilinde, yardımların %60'ı tarım sektöründe kullanılmıştır. Bu durum traktör ve tarım aletleri kullanımının artmasına ve Türkiye'nin dünyadaki önemli buğday üreticilerinden biri olmasına yol açmıştır. Ancak, tarım aletlerinin yurt dışından alınması, bakım-onarım ve yedek parça konusunda Türkiye'nin ABD'ye bağımlı bir hale gelmesine neden olmuştur.

Marshall Planı kapsamında ABD'nin yönlendirmesi sonucu, tarım sektörü gelişmesine karşın, ağır sanayi yatırımları durmuş, kalkınma planları rafa kaldırılmıştır. Bu durum Türkiye'yi tarım ürünleri üreten, buna karşın mamül ve ara mal üretimi yapmayan bir ülke konumuna sokmuştur.

ABD'nin yardımları, Türkiye'deki imajının artmasına yol açarken, Truman Doktrini ve Marshall Planı kapsamında alınan destek, SSCB'nin taleplerinin geri çekilmesine etki etmiştir. Bu durum Türkiye'nin güvenliğinin artmasına yardımcı olmuştur. ABD'nin kullanılmış askeri malzemesi, dönem şartları içerisinde Türk ordusunun modernleşmesine katkı sağlamıştır. Ayrıca askeri yardım, ekonomik gelişme süreci içinde bulunan Türkiye için silah, cephane, araç ve gerecefazla kaynak ayırma mecburiyetini ortadan kaldırdığından, geçerli bir siyasi tercih sebebi olmuştur. Truman Doktrini sonrasındaki Amerikan askeri yardımları kapsamında Türkiye'ye toplam 661 uçak verilmiş, bu uçaklar değişik alan ve sahalarda Hava Kuvvetleri Komutanlığı'na hizmet vermiştir.

Sonuç olarak Truman Doktrini ve Marshall Planı, ABD çıkarları dâhilinde uygulamaya konulmuş, Türkiye'nin Batı eksenli politikalar izlemesine ve kendisini bu cenahta konumlandırmasına etki etmiştir.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı (CDAB), BCA, Fon Kodu: 0.30.1, Yer No: 11.65.5.

CDAB, BCA, 030.01./57.348.2.

CDAB, BCA, Dosya: 400-235, Fon Kodu: 30.10.0.0, (22.06.1946).

CDAB, BCA, Dosya: 46223, Fon Kodu: 30.10.00, (27.04.1946).

ABD Ulusal Arşivi

National Archives, JAMMAT MonthlyProgress Report for November 1952, 20.12.1952, RG 334 (InterserviceAgencies) JointAmericanMilitaryMissionForAidtoTurkey, Adjutant General Section Central Files Unit Decimal File 1947-54, Box: 1.

National Archives, Monthly Activities Report-January 1954, 10.02.1954, RG 334 (Interservice Agencies) Joint American Military Mission For Aid to Turkey, Adjutant General Section Central FilesUnit Activity Reports, Box: 22.

National Archives, Turkish Radar MilitaryAid Program, 01.12.1956, RG 218 Records of the U.S. Joint Chiefs of Staff, Chairman's File, Admiral Radford, 1953-1957, Box: 17.

National Archives, Briefing Paper on Turkey, 17.05.1954, RG 334 (Interservice Agencies) Joint American Military Mission For Aid to Turkey, Adjutant General Section Central Files Unit Decimal File 1947-54, Box: 2.

National Archives, Monthly JUSMMAT Personel Report, 06.12.1957, RG 334 JUSMMAT-Turkey Headquarters General Administrative Files, Container: 1.

National Archives, MonthlyProgress Report of AidtoTurkey Program-November, 1949, 22.12.1949, RG 334 (InterserviceAgencies) Joint American Military Mission For Aid to Turkey, Adjutant General Section Central Files Unit Monthly Progress Reports 1947-51, Box: 17.

National Archives, MonthlyProgress Report of Aid to Turkey Program-September, 1948, 12.10.1948, RG 334 (Interservice Agencies) Joint American Military Mission For Aid to Turkey, Adjutant General Section Central FilesUnit Monthly Progress Reports 1947-51, Box: 14.

National Archives, Monthly Progress Report of Aid toTurkey Program-September, 1948, 12.10.1948, RG 334 (Interservice Agencies) Joint American Military Mission For Aid to Turkey, Adjutant General Section Central Files Unit Monthly Progress Reports 1947-51, Box: 14.

- National Archives, Monthly Progress Report of Aid to Turkey Program-April, 1949, 12.05.1949, RG 334 (Interservice Agencies) Joint American Military Mission for Aid to Turkey, Adjutant General Section Central Files Unit Monthly Progress 1947-51, Box: 16.
- National Archives, Monthly Progress Report of Aid to Turkey Program-December 1948, 13.01.1949, RG 334 (Interservice Agencies) Joint American Military Mission for Aid to Turkey, Adjutant General Section Central Files Unit Monthly Progress 1947-51, Box: 14.
- National Archives, Monthly Progress Report of Aid to Turkey Program-February 1950, RG 334 (Interservice Agencies) Joint American Military Mission for Aid to Turkey, Adjutant General Section Central Files Unit Monthly Progress 1947-51, Box: 20.
- National Archives, Monthly Progress Report of Aid to Turkey Program-October, 1949, 22.11.1949, RG 334 (Interservice Agencies) Joint American Military Mission For Aid to Turkey, Adjutant General Section Central Files Unit Monthly Progress Reports 1947-51, Box: 17.
- National Archives, Summary of Report of Ambassador Wilson Concerning Aid to Turkey, 24.07.1947, RG 59 General Records of the Department of State, Records of the Office of Greek, Turkish, and Iranian Affairs 1947-50, Subject File/Turkey, Program Operations-Turkish Monthly Reports, Feb. 1948, Lot. 24, Box: 30.
- National Archives, The Joint Military For Aid to Turkey, History 1947-30 June 1950, RG 334 (Interservice Agencies) Joint American Military Mission For Aid to Turkey, Air Force Group, Administrative Division Decimal File 1947-53, Box: 150.
- National Archives, The United States Military Mission in Turkey, 18.09.1948, RG 334 (Interservice Agencies), Joint American Military Mission For Aid to Turkey, Air Force Group Administrative Division Decimal File 1947-53, Box: 131.
- National Archives, The United States Military Mission in Turkey, 18.09.1948, RG 334 (Interservice Agencies), Joint American Military Mission For Aid to Turkey, Air Force Group Administrative Division Decimal File 1947-53, Box: 131.

Kitaplar

- Armaoğlu F. (1999). 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (Cilt 1-2: 1914-1995, 11. Baskı, İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Armaoğlu F. (2001). 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Armaoğlu F. (1991). Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ataöv T. (1969). Amerika, NATO ve Türkiye, Ankara: Aydınlik Yayınevi.
- Ataöv T. (1983). Turkish Foreign Policy 1939-1945, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

- Avcı (Kanat) N. Ç. (2006). Türk-Amerikan İlişkileri ve Basındaki Yansımaları (1945-1952), İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İstanbul: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Bostanoğlu B. (2008). Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası, İstanbul: İmge Kitabevi.
- Celep B. (2020). Türkiye'ye Amerikan Askerî Yardım Kurulu (JAMMAT) ve Türkiye'deki Faaliyetleri, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2020.
- Cengiz R. (2009). NATO'ya Giriş Sürecinde Türk Amerikan İlişkileri ve Amerikan Askeri Yardımlarının Türk Silahlı Kuvvetlerine Etkisi, Ankara: Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Ekinci N. (1997). Türkiye'de Çok Partili Düzene Geçişte Dış Etkenler, İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Erim N. (1979). Dış Politika Sorunları, Yön, Sayı: 156, Aktaran: Doğan Avcıoğlu, Milli Kurtuluş Tarihi 1838'den 1995'e, 4. Baskı, İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Erkin F. C. (1968). Türk-Sovyet İlişkileri ve Boğazlar Meselesi, Ankara: Başnur Matbaası.
- Esenbel M. (2000). Türkiye'nin Batı İttifaka Yönelişi, İstanbul: İsis Yayınevi.
- Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı, Cumhuriyet'in 50'nci Yıldönümünde Türk Silahlı Kuvvetleri (1973). Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Gönlübol M. (1996). Olaylarla Türk Dış Politikası, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Gürün K. (1983). Dış İlişkiler ve Türk Politikası (1939'dan Günümüze Kadar), Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Hariciye Vekâleti Milletlerarası İktisadi İşbirliği İdaresi Teşkilatı, Türkiye'de Marshall Planı, c.11, Başbakanlık Devlet Matbaası, Ankara, 01.04.1952-30.06.1952.
- Hava Kuvvetleri Komutanlığı, Uçak Albümü 1911-2009 (2009). Ankara: Hava Basımevi.
- HearingsBefore (1951). A Subcommittee of the Committee on Foreign Relations United States Senate, 82nd Congress, 1st Session on United States Economic and Military Assistance to Free Europe, 7-23 July 1951, U.S. Foreign-Aid Programs in Europe, Washington: U.S. Government Printing Office.
- Karakaş N. (2008). Türk Amerikan Siyasi İlişkileri (1939-1952), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir: Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Kaymaklı H. (2005). Havacılık Tarihinde Türkler 4, Ankara: Hava Basımevi.
- Kurt D., Pehlivan Y., Korkmaz E. (2020). Kuruluşundan Günümüze Türk Hava Kuvvetleri, Cilt: III, Ankara: Hava Basımevi.
- Kurt D., Pehlivan Y., Korkmaz E. (2020). Kuruluşundan Günümüze Türk Hava Kuvvetleri, Cilt: II, Ankara: Hava Basımevi.
- McGhee G. (1992). ABD-Türkiye-NATO_Ortadoğu, Çeviren: Belkıs Çorakçı, İstanbul: Bilgi Yayınevi.

- Oğuz O. (1966). Marshall Planı, İstanbul: Sulhi Garan Matbaası.
- Oran B. (2002). Türk Dış Politikası: 1919-1980, 6.Basım, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özal İ. B. (2019). II. Dünya Savaşı Tarihi, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Özışıklı M. (2019). İkinci Dünya Savaşı Sonrası Türkiye'nin İttifak Arayışları ve NATO'ya Girişi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Sander O. (1979). Türk-Amerikan İlişkileri 1947-1964, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Savran H. (2015). II. Dünya Savaşında Büyük Güçler ve Türkiye (1939-1945), Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Soysal İ. (2000). Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Sönmezoglu F. (2006). II. Dünya Savaşı'ndan Günümüze Türk Dış Politikası, İstanbul: Der Yayınları.
- Sözüöz N. (1992). Türk-Amerikan İlişkilerine Genel Bir Bakış (1923-1950), İstanbul: Fakülteler Matbaası.
- Suvla R. Ş. (1951), Türkiye ve Marshall Planı, İstanbul: İsmail Akgün Matbaası.
- Tarnoff C. (2018). The Marshall Plan: Design, Accomplishments and Significance, Washington: CRS Report Prepared for Members and Committees of Congress.
- Tayhani İ. (2001). Atatürk'ün Bağımsızlık Politikası ve Uçak Sanayii (1923-1950), Ankara: Türk Hava Kurumu Yayınları.
- Tören T. (2006). Yeniden Yapılanan Dünya Ekonomisinde Marshall Planı, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Truman H.S. (1956). Memoirs by Harry S. Truman, New York: Doubleday&CompanyInc.
- Tunçkanat H. (1970). İkili Anlaşmaların İç Yüzü, Ankara: Ekim Yayınları.
- Ülman H. (1991). Türk-Amerikan Münasebetleri, Ankara: Sevinç Matbaası.

Makaleler

- Akkor M. (2017). "II. Dünya Savaşı'nın Sonu ve Truman Doktrini'nin Ortaya Çıkışı", Vakanüvis, Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi, Yıl: 2, Sayı: 2.
- Aysal N., Arslan L. (2021) "Siyasal ve Kültürel Diplomasi Sarmalında Türk-Amerikan İlişkilerinin Gelişimi: Fulbright Programı Anlaşması", OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, Cilt: 18, Sayı: 42.
- Baharççek A. (2004). "Soğuk Savaş'ın Sona Ermesinin Türk Dış Politikası Üzerindeki Etkileri", Türk Dış Politikası, Editör: İdris Bal, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Çetinkaya G. (2019) "Soğuk Savaş Döneminde Türkiye ve Eisenhower Doktrini", Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 2.
- Çınar Y. (2018). "Modernleşme ve Bağımlılık Teorisi Ekseninde Marshall Yardımı ve Türkiye", Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 16, Sayı: 2.

- Erhan Ç. (1996). "Ortaya Çıkışı ve Uygulanışıyla Marshall Planı", Ankara üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt: 51, Ankara.
- Ertem B. (2009). "Türkiye-ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Planı", Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, c.12, S: 21, Balıkesir.
- Gönlübol M. Ülman A. H. (1966). "Türk Dış Politikasının Yirmi Yılı (1945-1965), Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, XXI, Ankara.
- Kalyon L. (2010) "Truman Doktrini Üzerine Bir Analiz", Güvenlik Stratejileri Dergisi, c.6, S: 11.
- Kaynar Kars A. Kaynar İ. S. (2018) "ABD-Türkiye İlişkilerinin Gelişiminde Ödünç Verme ve Kiralama Anlaşması", CurrentDebates in International Relationsand Law, IJOPEC Publication.
- Kapucu D. (2021) "ABD'nin Ortadoğu Politikasına Kendi Ulusal Güvenlik Doktrinleri Ekseninde Bir Bakış", Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 2.
- Köse İ. (2015) "Yalta ve Postdam Konferansları: Sovyetler Birliği'nin Türk Boğazlarında Egemenlik Paylaşım Talepleri", Karadeniz İncelemeleri Dergisi, (19).
- Öncü A. S. -Cevizler E. (2013) "Avrupa Bütünleşmesi İçin Önemli Bir Adım: Avrupa Konseyi ve Türkiye'nin Konseye Üyeliği Meselesi", Gazi Akademik Bakış Dergisi, Cilt: 7, Sayı: 13.
- Sander O. (1975) "Turkey: The Staunchest Ally of the United States?", Milletlerarası Münasebetler Türk Yıllığı (The Turkish Yearbook of International Relations), Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Sayı: XV, Ankara.
- Yılmaz M. (1999) "İnönü Dönemi Türk Dış Politikası", Selçuk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, Sayı: 8, Konya.

Resmî ve Süreli Yayınlar

Ayın Tarihi

Ayın Tarihi, (8 Ağustos 1946), Nu.: 153, s.7274.

Ayın Tarihi, No. 176, 11 Temmuz 1948.

Ayın Tarihi, No. 176, 11 Temmuz 1948.

Ayın Tarihi, No: 169, Aralık 1947, s.32.

Düstur Dergisi

Düstur Dergisi, 3. Tertip, c.26, s.1285.

Havacılık ve Spor Dergisi

Havacılık ve Spor Dergisi, c.17, S: 390, Nisan 1948, s.11.

Havacılık ve Spor Dergisi, c.17, S: 390, Nisan 1948, s.11.

Havacılık ve Spor Dergisi, Cilt: 17, Sayı: 390, Nisan 1948, s.14.

TBMM Zabıt Ceridesi

TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 8, c.I, s.29-30.

T.B.M.M. Kanunlar Dergisi

T.B.M.M. Kanunlar Dergisi, “Türkiye’ye Yapılacak Yardım Hakkında Anlaşma”nın maddeleri için bakınız: Dönem: VIII, Cilt: 29, T.B.M.M. Basımevi, Ankara 1 Kasım 1947, s.803-805.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, 1. IX. 1947, Dönem: VIII, Cilt: 6, Toplantı: 1, Birlesim 79, s. 553.

Gazeteler

Akşam Gazetesi, “Gl. Oliver Raporunu Amerikan Büyükelçisine Verdi”, 17 Temmuz 1947, s.1.

Cumhuriyet Gazetesi, “Amerika Bize Güdümlü Mermiler Gönderecek”, 10.12.1957, s.1.

Cumhuriyet Gazetesi, “Amerikanın Verdiği İlk Tepkili Uçaklar Geldi”, 23.11.1951, s.1;

Resmî Gazete, “Türkiye’ye Yapılacak Yardım Hakkında Anlaşma’nın Onanmasına Dair Kanun”, 5 Eylül 1947, 5123/6699.

Ulus Gazetesi, “Amerikanın Verdiği Tepkili Jet Uçakları”, 21.09.1956, s.1.